POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM.

MLADOST

LIST ZA ZABAVU I POUKU SREDNJOŠKOLSKE MLADEŽI

BROJ 1 GOD. II.

IZDAJE = PROFESORSKO DRUŠTVO, SEKCIJA ZAGREB

Uređuju: Zdenko Vernić i Pavao Serdar.

Sadržaj:

RODENJE NASLJEDNIKA PRIJESTOLA. . . . . .

Strana

DURO DIMOVIĆ: Sveti Ignatije 1

Dr. GAVRA V. GOJKOVIĆ: Pod starom trešnjom 4

VALENTIN GORJANSKI: Neobični doživljaji Bebe, Peka i Vilia. (Humoristički roman) 4

DANKO ANGJELINOVIĆ: Štih — Zbogom — Zora 7

Dr. MILAN PRELOG: Risorgimento talijanskog naroda 8

VIKTOR CAR-EMIN: U tudinskoj školi 11

KOLOMAN RAC: Iz Plautovih „Sušnjeva" 12

Dr. VLADIMIR NJEGOVAN: Šta je materija? 17

L. N. TOLSTOJ: Dječja mudrost . . . . . .

DUŠAN MEDAKOVIĆ: Hriste! 22

JAROSLAV VRCHLICKI: Zapad 22

LISTAK: Iz umjetničkoga svijeta 24

Dimovićev „Sveti Ignatije" 24

Našim mladim čitačima 24

»MLADOST«. Izlazit će svaki mjesec po 1 broj na 24 stranice. *Svrha je lista, da odgoji i stvori jednu brojno jaku i modernu nacionalnu generaciju, koja će biti prožeta dubokim osjećajem narodnog jedinstva bez plemenskih podvojenosti i u toj zaradnji da okupi sve jugoslovenske kulturne radnike i cjelokupnu srednjoškolsku mladež.* Rukopisi se šalju uredniciima Zdenku Verniću, Draškovićeva ul. 34, II. i Pavlu Serdaru, Kolodvorska 17. List se naručuje kod tajnika sekcije P. Serdara, a pretplata se šalje blagajniku sekcije R. Krušnjaku, Palmotićeva 17, A II. Za svih je 10 brojeva pretplata 40 (četrdeset) dinara. I učenici mogu slati svoje sastavke i zagonetke, eve što bude valjalo, uči će u list. Tiskat će se pismom rukopisa latinicom i ćirilicom. Povjerenike molimo, da nam što prije jave broj pretplatnika, da se odredi naklada.

ODBOR PROFESORSKOG DRUŠTVA
Sekcija Zagreb.

463

U SRETAN ČAS IZLAZI PRVI BROJ
DRUGE GODINE „MLADOSTI".

ZVONE ZVONA S VISOKIH DEČA-
NA, ODJEKUJU LOVĆEN I TRIGLAV,
BUČI JADRAN, NAROD LIKUJE.

JUGOSLOVENSKOJ SE KRALJEVINI
RODIO 6. SEPTEMBRA
NASLJEDNIK PRIJESTOLJA.

RADUJ SE MLADOSTI NOVOJ NADI!
DA ŽIVI NJ. KR. VISOČANSTVO
NASLJEDNIK PRIJESTOLJA!

DA ŽIVI KRALJEVSKI DOM!

Iz sarajevskog predgrađa - orig. litografija M. D. Gjurić
923.

M * L * A * D * O * S * T

GOD. II. ZAGREB 1923. BROJ 1.

Đuro Dimović.

SVETI IGNATIJE.

U MJESTO PREDGOVORA.

U narodnim pripovijetkama, što ih je skupio Ćorović, ima jedna:

SVETI IGNATIJE.

U njoj se priča kako je bio neki zlikovac i ubojica, pa se pokaje i namisli da ispašta grijehe kad ubi 99 ljudi.

Ode pustinjaku. On mu donese suhu jasenovu granu:

— Otidji kraj vode. Posadi je i zalijevaj redovno noseći vodu u ustima. A da budeš od koristi svijetu, prenosi preko vode svakoga putnika, koji te zovne. Kad grana ozeleni, grijehovi će ti biti oprošteni.

Jednog dana zove neko sav zadihan:

— Prti, brate Ignjate!

— Kakva nevolja da hitiš tako?

— Otišli prosioci, pa hoću da ih stignem i djevojku skudim.

Ignjatije uprti i njega. Čim na sredinu vode stigne, uzvikne:

— Kad sam ubio 99, ubiću i tebe, pa makar mi se nikad grijesi ne oprostili, samo da ne dam da skudiš djevojku!

Baci ga s ledja u vodu, a grana ozeleni: iz nje izbile jasenove mladice. I toga časa umrije od radosti, pa se i posveti čuvajući obraz djevojački.

Ova je pripovijetka, u glavnom, podloga ovoj drami.

LICA:

DAMJAN, kutnji starješina.
IMRAOR, družbovlad.
IPORAK,
DILAVER, iz njegove družine.
TADIJA,
PUSTINIK.
RUŽA, kći Damjanova.
GONDŽELALE.

I. čin: podrum Damjanov. — II. čin: dubrava kod Pustinika. — III. čin: okuka rijeke.

PRVI ČIN.

Podrum: nizak, vlažan, taman i kamenit. Kad ko prodje putem vide mu se noge kroz prozorčiće ispod tavanice. U srijedi vrata; od njih se silazi niz stepenice. Zdesna voz naslaganih drva; lijevo slama i burad.

Tri sumnjivca — zliće udarila zimovnik u podrumu, i spavaju u slami: uz Iporka leži Tadija; posamce Imraor.

I. pojava.

IPORAK (Raknu, pa se okrenu na ležaju).
TADIJA (Usta. Tapa prozoru).
IPORAK (Grubo, ali kroz zube, da ne probudi Imraora): Kud srljaš, zličino?
TADIJA (Podmetnu bure. Otvori prozor, nagleda se kroza nj): ... Nema nikoga...
IPORAK: I ne bilo ga. — Imaš kade, — crkavaj.
IMRAOR (Dosegnu glavnju. Baci je ćutke medju njih).
TADIJA (Spusti se odmah u slamu. Jetko će Iporku): Probudi kraguja!
(Kroz otvoren prozor struji proljetni vazduh. Ne da se ležati, te se Imraor protegnu. Natače kićenku. Sjede; zijevnu.)
IMRAOR: Aaa!
TADIJA: Otoplilo...
IMRAOR: Vonjaš halom, poganijo! Na licu ti putnjice da je stružeš strugom; umij se.
TADIJA: Donaša vjetrić miris šume... (Zapljusnu se. Otirak mu rub rukava).
IPORAK (Gleda iz svoga kuta kako promaja od prozora njiše paučinu): Sad će zemlja da izbljuje crve, gliste i ostali gad puzeći!
TADIJA: Proljeće...
IPORAK: Prepukoše krsta od čmavanja.
(Drumom se začu škripa točkova: gone gončini volove. Tadija se nadviri na prozorče, javlja):
TADIJA: Kiridžije...
IPORAK: Galamite, kalogaže! Prisješće vam kad zaklikne tica-avanica: koči točak! Sprti se!
TADIJA: ... Da ih zaskočimo?!
IMRAOR: Mesa bi, ćeno? — Ne zakuka kukavica da se kažeš živ!
(Više njih zastenja muški glas. Ču se strka koračaja: užbuniše se u sobi iznad njihovih glava. Jauk oživi Imraora i Iporka. Poskočiše, zažagriše očima od veselja; priskočiše i oni prozorčetu)
IMRAOR: A—ha—ha, roljaj drljo, biće kaše!
IPORAK: To zapjeva Damjan? (Osluhnuše, očeknuše, ali sve se utiša. Razočarano će): Što zamuknu!
IMRAOR: Ali je vrisno ko s kolca!
(Divljački mu još zjakte oči, podiže glavu naviše, pa zapita značajno): Koliko ih lane pod ledinu vrgosmo?
TADIJA: Devedeset osam.
IPORAK: Napomol je stota glava; pazi u koga ćeš naboj sasuti.
TADIJA: Valjalo bi otraćiti.
IMRAOR: Ne brini: čreda je da se zbude nešto valjasto.

IPORAK: I doba je da zarežemo u raboš kako se od svake vlasti oprostismo!
IMRAOR: Gdje je Dilaver?
IPORAK: U sampasu cijele noći. Osnuro se ko prst!
IMRAOR: Kuda vrlja? — Da ga spaze nas bi nanjušili.
IPORAK: Našo neku...
IMRAOR: Vide-vide golje! — Lakom hajduk na djevojku, — koju?
IPORAK: Ni riječ da rekne o njoj.
IMRAOR: Valjada mu lane ne prima milovanje?
IPORAK: Ko će znati...
IMRAOR: Zablebao se. Treba pripaziti na nj: u svakoj je ženi djavo. Makar ovolicki.
IPORAK: U one je ovoliki: Tadiji se izlanuo da je svetica.
IMRAOR: Na čast mu kuja!
IPORAK: Veli: baš prava svetica.
IMRAOR: Hajde-hajde: pozno bih da mi padne šaka!
TADIJA (Sam kod prozora; iznenadi se, pa im važno saopćava): Ide baba-Mrnja!
IPORAK: Ruža joj, gle, otvara vrata... ala ti je cura žuta. Ko limun. Šta joj je?
IMRAOR (Presječe ga očito neraspoložen): Zasmrdi gnjilo uzglavlje, gdje noćiva čovjek!
TADIJA: Da ne zgodi nevolja Damjana kad zovu vračaru?!
IPORAK: Može mu se: ima blaga da surutkom tjera vodenicu, a kuća mu puna da nahrani mobu iz cijele nahije!
IMRAOR: Damjan je čovjek od zakona: dao dobričina hajduku zimovnik, pa misli zaštićen je od svakoga i svačesa, ali ko će sačuvati od čuvara!
IPORAK: Ko pali gjavlu svijeću, neka guta kolač vražji!
TADIJA: Kroz Ružu ste mudro dobili zimnište: voli otac kćer.
IMRAOR (Presječe opet govor o Ruži): Gdje je Dilaver?... Kad ga zatrebaš — nemaš ga.
IPORAK: Pameti si svoje, Imraore; držiš Dilavera kao sebe, sebi ravna; al poslušaj jednom i mene: jest Dilavera Bog naočita dao, ama —
IMRAOR: Ih, što mrzi egav krakata!
IPORAK: I mrzim ga —: jest on guja od ujeda, ali samo dok ga draškaš. Jer ja ti velju: nije u njem žice hajdučke, — presaldumiće.
TADIJA: Evo sunca!
IMRAOR: Zatvori kapak.
IPORAK (Stao kod drugog prozorčića, pa gleda kako prolaze čizme i obojci. Dvoje djece, u košuljici, natežu psa. Odvode i njih kićeni opanci): Ni vraga Damjanu — ode čeljad u polje.
TADIJA: Ali ne pjevaju... eno iznosi Mrnja lonac: bacala je uglevlje!
IMRAOR: Vala na samrtnoj postelji da je, zdrav bi Damjan poskočio ja da mu bacim ugljen —
IPORAK: U sjenjaru! (Dobaci Imraoru, a oči mu se već zakrijesile. Imraor se zanio).
IMRAOR: Ala bi stanje časom planulo! A Mrnja bi izletila bez metle na badžu...
TADIJA: Daleko je do zauza: gdje bi našli drugo zimovište!?
IMRAOR: Jesi ćuklen! Velim tek onako: milina je kada plane štagalj. Vrcaju iskre ko pukanice, a pršte vjenčanice, — ih! biće čuda i loma dok se latim lista i gore!
IPORAK: Nadrijemalo se baš, i naspavalo dovoljane!
IMRAOR: I zaželilo jezovite igre! Nazadan je čovjek sobom. Ni valja on, ni život mu ne valja: pripije se krlja gada, pa ne pušta živa!
IPORAK: Zgniječi!
IMRAOR: Mogao sam i ja biti drugi, al ne da Hromi Daba. Ne dam, vala, ni ja da on drugom daje. Da mu nije voljica ne bi ni Bog ubijao!
IPORAK: Gniječi samo, prigniječi nek prskaju kulje! Boga i nas da nije krvnika čovjek čojku oči bi vadio; noktima mu grlo čupao —
IMRAOR: Zlopatnika mlavi, pa si mu dobrotvor!
TADIJA: Jeste haramije! Srce vam se mrtvom krvlju truje a cari se proljeće...
IMRAOR: Umiranje patnja. Baci granu na vatru, pršti — pišti sirovica; a glavu-tikvu otkineš li — padne, ni a! da izlane.
IPORAK: He he he: učas papke otegla u vis, a iz bare bazdi nosina!
IMRAOR: Može i da zakrklja: nozdrve joj blato zaprznilo, hhhhhh... (Jezovito im cerenje prekide Tadija: osluhnu, pogleda, pa zavika)
TADIJA: Dilaver!

II. pojava.

(Ona dvojica prigušila smijeh, a Dilaver se spušta kroz prozor na drva. Podje na prstima da nikoga ne probudi, kad ujednom prasnu u grohot Iporak)
IPORAK: Prhhh-h-h: iz kakvoga lova, sokole?
DILAVER: Zar vi budni?...
TADIJA: Krenuo se sok iz zemlje. Ne da ležati.
DILAVER: Ja ću leći. — Pošao sam odavna. Ja na livadu, a nešto me povuče. Obazrem se: zabijelio glog. — Slušam: ni glasa. — Al iz šume pirka...: zove šuma.
IMRAOR: Mani! Gdje se zadrža?
DILAVER (Pokriva se; čini se da ga ne čuje): Bije zima iz podruma... a dok sam se provlačio jarkom kraj voćara — treperi, grije... Vazduh mirisom se toči.
IPORAK (Imraoru): Drukčije taj nosić vonja!
IMRAOR: Na!
DILAVER: Šta?
IMRAOR: Čalabrcni: ostalo od juče. Osuko si se ko mačak kad ga začkaklje sretenje sunce.
DILAVER: Ne rači mi se. Laku noć. (Otura čanak. Okrenu se zidu. Liježe i Tadija).
IMRAOR: Zar da opet crkavamo? Žderi,... pa da besjedimo.
DILAVER: (Prekri se preko glave): Ljuta na te Jagoda-zaova, što ne nosiš svoje dijete od nje.
IMRAOR: Nek se ljuti. Čas još nek očekne, pa mu može onda i sama da zavrne šijom.
DILAVER: Rdjavci seoski pričeli njome popirati usti na prelu. — Veli donijeće kolijevku, pa je ostaviti ispred vratnica.
IPORAK: Stekla novog dragana?
DILAVER: Vrag je Jagoda: donijeće!
IMRAOR: Nek donese. Obezobrazio se svijet; vrijeme je da počne druga.

DILAVER: Ti vazda novinu spremaš, a voda teče kud je tekla i prije!

IMRAOR: Nešto si mi, momče, jutros skraj srca. Medjer ode i ti u poštenjake? — Dodajder mi krčag!

TADIJA: Šta ćeš s njim?

IMRAOR: Evo! (Tresnu krčagom o pod).

DILAVER: Nuto ti — što se guraš medju zlice jako?!

IMRAOR: Ko se gura? — Ja, eto, znam da sam niko i ništa, ali ima koji misle da će skinuti sunce s božjeg prozora, pa onud škiljiti na svetice u nebu gdje se jurcaju u šarenim haljinama, kosa im se s ramena prosula. — Kočoperi se i zipara dzindzov; zaskoči... a šta? Razbijen krčag, prolivena voda: kraj. To je sve. Drugo nema... Dilavere, brat si mi — ništa si. — Ništa ti, i što vidiš: ništa. I za onim suncem na svodu: ništa. Pa i što voliš... pi! i to je ništa!

DILAVER: Benetaš da ti bude lakše.

IMRAOR: Ništa si, Dilavere, a sunce bi da skineš, da ga nabodeš na koplje i nosaš na rameni, — to boli!

DILAVER: Raspinje te snaga a ponireš u ništa: ko bi znao šta je tebi istina!

IMRAOR: Istina je — ništiji si od ništa. Graknulo ti srce: uh, te oči!... Ruse kose!... Stas... Oble obrve i — još sušta svetica!

DILAVER: Ko ti reče svetica?! (Ustao. Pogleda na Tadiju: dosjeća se jadu).

IMRAOR: Svetica. Tukao bi se za nju.

DILAVER: Medju kakve ja upadoh! (Zaturi glavu natrag u slamu. Imraor stade više njega).

IMRAOR: Kud će kuga do u svoj rod: upao si medju razbojnike, brate! U zlikovce dospio si, rodjo!... Al kamo pravednika? Čik: upri prstom ko nije grešnik, reci što je bezgrešno! — Zlo djelo što život sadjela: kroči zemljom, gaziš svoju majku; duni — dahni, bratu vazduh kvariš. Što pomisliš, već si poželio; sebi radiš — drugom odradjuješ!

IPORAK: I zalogaj, prije no proždreš, iz usta ga ote gladnijemu!

I. Sterle : STARI GRAD.

IMRAOR: Crni djavo u čovjeku: dok ti imaš a ja nemam, djavo ne spava: tvog bih Doru svom da gonim dvoru. Izravnati, podijeliti, uravnotežiti — to bi trebalo!

DILAVER: Ti bi da si viši od Damjana, a da budeš gori od Iporka!

IPORAK: Ne zabadaj trn u zdravu nogu. Pogledaj sebe ozgo i odozdo; ti, praznove nalickani!

IMRAOR: Nikako da se namjerim na pun sud: nigdje čovjeka. U dobru se punan vidi, al nevolja kad mu kucne dance, oha! prazno zabobonji!

IPORAK: Kucaš ti dobro, ama guladžije treba stucati!
IMRAOR: Kuckam, kami da iskucam. Prazanj kucanj i tvoja svetica.
DILAVER: Zašto rugom zapečati!? Ne psuj u oči... uf! (Tresnu čankom).
IMRAOR: Tako-tako, gorski vuče: razbij, ubij mojski! A dobro je što je moje...
DILAVER: Sad ti opet o sebi!
IMRAOR: Ti vazda o svetici.
DILAVER: Ko me tebi odade!?
IMRAOR: Šta da oda: voliš curu.
DILAVER: Voliš i ti Ružu.
IMRAOR: Volim prevariti. Al da se dočepam svetice.
DILAVER: Šta bi!?
IMRAOR: Nikada mi svetica šaka ne dopade...
DILAVER: Ti bi ubio?
IMRAOR: Baš me volja ne sveticu. Alaa, da je sretnem vala bi je stala fuka streke šarene.
DILAVER: Jami dalje, skorpijo! (Maša se noža Imraor se isprsi).
IMRAOR: Zar bi na me za nju!?
IPORAK (Ušao među njih, ali uživa u svadji. Dilaveru će tek): Prekardašio!
DILAVER: Bih i na Boga: oda zla sam roda! (Poče obilaziti oko Iporka da napadne Imraora. Imraor mu izmiče, a sve ga više draži. Iporak udara rukama, a sav se raspoložio)
IPORAK: Iha!... Iha!... Iha!
IMRAOR (Kao jastreb zgrabi ujednom nož Dilaver, pa mu zakrenu rukom): Zar ti na me, nitko-nitkoviću!?
TADIJA (Od straha se povukao do prozora, kad ali opazi kroza nj nešto): Vide-vide krmača!...
IPORAK (Pusti Dilavera, potrča prozoru): Trga nešto ispred vrata...
IMRAOR: Gdje? Što!? (Zgrabi crijep s poda, baci. Svinjče ciknu. Nasta urnebes oduševljenja).
IPORAK: Uše! vuk te nagrizao!
TADIJA: Ujde! šunke ti izio! (Opće uživanje i zabava. Plaše svinju i gadjaju crijepom, kad udje Ruža. Pognula glavu, a zaplakana).

Др. Гавра В. Гојковић.

Под старом трешњом.

Док сам нејачак био, над мојом се колевком меком
Вредно залетале пчеле за танким трешњовим цветом
И све су зујале слатко сватовац чистоме цвату,
Штоно срамежљиво чека младожењу у сухом злату.

А кад сам па радост мајци проходао страшивим гредом,
Кад ми врх гараве главе поступачу ломише редом,
Густе ме засуше гроње белином венчића нових,
И ја званице пустих и бехар лепршави лових.

Шачице нису ми стигле ниједне латице бајне,
А тму их окрунио лахор ко студ пахуљице сјајне.
Полако трудан се вратих друштванцу окрепе ради,
Али ми зделице празне показаше другови млади.

Сви ме исмевали грлом, а ја сам пролио сузе.
Тек ме несебична љубав на крило мајчино узе
И још ми у руку тутну мирисаву киту цветова
И тад се утишкан спустих у наручје невиних снова...

Многа се од то доба осушила на трешњи грана,
Још ми је више под њом огрануло варљивих дана —
Ал се за корисним ни сад не осврћем, него за лепим,
Чврсто корацам циљу, с подругљивог смеха не стрепим.

Загреб.

NEOBIČNI DOŽIVLJAJI BOBA, PEKA I VILIA.

HUMORISTIČKI ROMAN VALENTINA GORJANSKOGA.

O malenima za velike,
o velikima za male.

Glava prva:

u kojoj nogometna lopta stoji na prvome mjestu.

Bob je izašao na dvorište i neko vrijeme nije znao, čega da se lati?

Bila je nedjelja i u nevelikoj crkvi, onamo preko puta, već se stao da skuplja narod.

I Bob je trebao da pođe na misu, ali tetka mu zakasnila sa zajutarkom.

Bob se uspeo na drvo. S drva se uzverao na krov i kroz prozorčić je prodro na tavan.

Tamo je bilo dosta svakakve ropotarije, te je radoznalost Bobova mogla da nađe obilne hrane. Čitave gore zaprašenih novina i časopisa, stalak šivaćega stroja, polomljeni članci električnoga zvonca, stari umivaonik s donjim pretincem, kostur kišobrana — sve je ovo, zapredeno u tanku žilavu pančinu, mamilo, zavodilo i radovalo.

— Aha! Tu si ti dakle! — usklikne odjednom Bob.

Usklik se ticao nogometne lopte, na koju je slučajno pao pogled istraživača tavanskih čudesa.

Tetka mu ju je oduzela, ima tome tjedan dana, te je, skrivajući joj oprezno trag, da ga Bob kako ne otkrije, odnijela omrzli predmet na tavan i zaključala tavanska vrata.

Poštovana rođakinja Bobova odlikovala se, da ne govorimo o ostaloj rugobi njena značaja, nekim nedostatkom domišljatosti. Nije se dosjetila, da na tavanu mogu da se nađu i drugi ulazi.

Tetka Gops nikako nije voljela Bobove nogometne

lopte. Taj je okrugli predmet budio u njoj duboku odvratnost.

Ne bi bilo opravdano, da je tkogod htio nesklonost tetke Gops spram lopte da protumači pomoću oblika njena. O tome ni spomena. Glava je njena bila isto tako okrugla, a da to starici nije bilo nimalo krivo, a i tikve u povrtnjaku isto su tako mogle da se pohvale naročitom skrbi njezinom.

Nije se ovdje radilo o obliku nego o svojstvima. Tetki Gops činilo se, da je lopta odviše pruživa.

— U sviju su drugih lopte već kao lopte, ali tvoja lopta skače kao zec, što je izgubio dar rasuđivanja... govorila je tetka Gops, a Bobu se upravo to i sviđalo.

Kad je sada otkrio boravak ljubimca svoga, dječak se ne časeći časa spustio u dvorište te se dao na to da izkušava jedno od nogometnih vještina. Bacao je loptu o zid između dva prozora, a udare je zatim odbijao glavom.

Izlazilo je to zvučno, jasno i potpuno savršeno.

I gle, ponovila se stara priča, samo u novome, sasvim neočekivanom izdanju.

Lopta odbivši se od tjemena Bobova poleti u prozor i pogodi tetku u čelo.

Tetka nije dospjela da se razljuti. Lopta je otskočila na pretinac sa suđem. Četiri pladnja, dvije posudice za umak i šalice smjesta se pretvorili u komade porculana, upotrebive samo još za javne pokuse kakova gutača u cirkusu.

Lopta se time nije umirila već je skakala s jedne strane na drugu kao besciljno i nenamjerice, zapravo po podloj zamisli. Ulovivši zgodnu priliku prodrla je u tetkinu sobu te je oduševljeno lupila o stijenu gramofona što je stajao uz prozor na ulicu. Mehanizam zapišti, zastenja i ... zaigra!

Bilo je to nedjeljom u jutro. U crkvi preko puta već je započela misa. Svijet utonio u molitvi uzbudio se u dno duše, kad su kroz otvorena vrata kuće Božje doprli prvi obodrivi zvuci vesele kitajske koračnice.

Tetku Gops — licumjerni stvor, koji je svuda i svagdje poput svrake blebetala o svojim vjerskim čustvima, — obuzela je strava. Jurnula je k stroju, da ga zaustavi, ali jao! Puce, šta je imala da služi u tu svrhu, bilo se pokvarilo. Gramofon je nastavio da svira.

Nesretna žena nije znala, što da uradi i da započne. Ona se pokraj stroja, što se tako u zao čas razveselio, ukočila tako očajno, kao da pred njom stoji lonac zakipjela mlijeka, što će sad na na prekipi.

Gramofon bio je izrađen postarom, dobro i tačno. Pero je njegovo moglo da radi ravno sat i četvrt. Kitajska je koračnica grmila svom ulicom navodeći vjernike na grijeh zluradoga osuđivanja.

Tetka je strgnula pokrivač s kreveta te ga bacila preko gramofona, u nadi, da će ugušiti pobješnjeli stroj. Ali to nije pomoglo.

Onda je tetka stala da trči po sobi nemoćno plješčući rukama. Najednom se zaustavila. U glavu joj je sunala sjajna zamisao.

— Vode, nevaljanče! Brzo vode! — zaviče tetka na Boba, koji je nagle kretnje staričine promatrao preplašeno i oduševljeno.

Zapovijed se izvršila bez oklijevanja. Missis Gops podigne zaklopac gramofona i izlije u nj puno vedro vode.

Posljedica je bila izvanredna. Stroj je zalajao, zamukao. Začuli se zvuci, kao da tko kiše. Značaj i mjera glazbe resko se izmijenili i kitajska se koračnica pretvorila u sijamsku, a možda i u koračnicu novogvinejskih ljudoždera. U njoj je svakako vladao elemenat oduševljenja i vojničkoga zanosa.

Vjernici u hramu nijesu znali, što da misle o lakoumnom vladanju missis Gops, a svećenik je u glavi već izbirao prikladna mjesta iz Pisma za propovijed, koja će da ožigoše i osudi nedoličnu zabavu za vrijeme službe Božje.

Međutim se tetka Gops, izgubivši nadu da će zaustaviti izdajnički nastroj, zarila glavom u jastuke i, štaviše, kao da je izgubila svjest.

Bob nije htio da počeka, dok će ona da dođe k sebi; znao je, da se stvar ne će moći da svrši bez neugodnih posljedica za onaj dio tjela njegova, koji služi kao produženje ledja. Stoga je zgrabio zlosretnu loptu i skočio kroz prozor na ulicu.

Glava druga:

u kojoj Vili—Bajalo postizava natprirodni rekord u ronjenju i priča o strašnome doživljaju.

Pek i Vili spremili se da se kupaju te su se neprisiljeno valjali goli po travi, kad im se pridružio svagdanji drug i prijatelj njihov Bob s nogometnom loptom u rukama.

— Prekrasna ti je lopta! — reče Vili.

— Ako se ne gleda na zakrpe, mogao bi čovjek pomisliti, da je nova! — potvrdi Pek.

— To je i moje mišljenje o njoj, ali moram od nje da se rastanem! — uzdahne Bob sjedajući na zemlju i izuvajući cipele.

— Tvoja je lopta opet štogod razbila? — upita Vili.

— Da je samo to! —

— Pa nije valjda mogla da pojede bocu slatkoga tvojoj tetki ili da joj govori drskosti? ...

— Još gore! Počinila je velik grijeh, kojemu je ime svetogrđe... —

Prijatelji Bobovi ostali su ponešto zatečeni od takovoga grijeha nogometne lopte, ali kada im je Bob ispričao događaje s gramofonom, dječaci su stali da se smiju te su se jedva jedvice umirili.

— Pokrivalom ga je dakle gušila?

— Ha — ha — ha! —

— Tako rade s kanarincem kad hoće da zašuti.

— Ha — ha — ha!

— I polijevala ga vodom? —

— Šteta što nije pozvala u pomoć vatrogasce! ... —

Prijatelji se koturali po travi od oduševljenja, i podbadali se vlastitim dosjetkama.

— Ali što da bude s loptom? —

Bob se časkom zamisli u to pitanje.

— Evo što ja predlažem! — reče Kramar-Pek. — Daj svoju loptu kao nagradu onome, koji će najbolje roniti. Neka bude njegova.

— Vrlo dobro. Predlog mi se sviđa, dragi Pek, ali ne bi li bilo bolje da loptu prosto dadem odmah tebi, budući da svi vrlo dobro znaju, da si baš ti između nas najbolji ronac? —

Nakana se Pekova tako raskrinkala i on se ponešto zbunio.

— Ni najmanje! — usklikne on neiskreno. — Ja ronim štaviše vrlo slabo. Sasvim slabo ja ronim. Ima mnogo dječaka, koji rone mnogo bolje i mogu da se zadrže pod vodom duže od mene . . .

— Lukav si ti. Nije tome dulje nego jučer da si govorio sasvim drugačije. Ti si nepopravljivi Kramar-Pek. Tebi se vrlo prohtjelo da dobiješ loptu. Nije li istina?

Vilijeve riječi još su jače smutile Peka, no medjutim je došlo još nekoliko djece te su zaboravili razgovor o nepriličnim sklonostima Pekovim.

Ipak su svi prihvatili Pekov prijedlog o natjecanju u ronjenju. Obala je oživjela. Oko Boba i drugova njegovih skupila se rulja dječaka. Svi su izricali želju da sudjeluju u veseloj igri i svaki je u dnu duše računao, da će izvojštiti loptu, jer su svi oni bili dobri ronci i vrlo dobri plivači. Svi, izuzevši jedinoga Vilija, kojemu je to umijeće zadavalo ponešto truda.

Rijeka je na tom mjestu, gdje su se obično kupala djeca, baš zakretala. Struja je udarala o obalu, prodirala je pod nju, i zaokretala je nadesno, stvarajući u kutu oko šest metara duboku jamu. Stara je iva objesila krošnju svoju što nad vodu što nad obalu. S grana je njenih bilo vrlo ugodno bacati se u vodu, ili se plivajući hvatati za njih.

— Pozor! — vikne Bob. — Evo kamena. Ja ću ga baciti u jamu. Tko ga nadje, taj dobije nagradu — nogometnu loptu i naziv kralja ronaca do slijedeće nedjelje. Pred kraljem ronaca svi mi sedmicu dana moramo kod susretaja da skidamo kapu i da ispunjavamo njegove zapovijedi.

Zamisao se ta vrlo svidjela. Sudionici u natjecanju zaviknu — hura! — i kad je kamen, što su ga dječaci najprije pažljivo ogledali, odletio u rijeku — dva se tuceta golih nogu premetnu u zraku i plivača nestane pod vodom.

Uzdigao se oblak sitnoga vodenoga praha, u kojemu je na čas sijevnula krasna duga.

Za pola časa jedna se glava za drugom pokazala na površini. Dječaci su hunjkali i duvali, nabirući u pluća svježega zraka.

Kamena nitko našao nije. Ispod vode se zadržali Pek i Vili. Svi su isčekivali, kad će se oni pojaviti. Da je Pek duže od sviju drugih ostao pod vodom, to nikoga nije začudilo. Pek je bio izvrstan ronac. Ali Vili je zadivio njih sve.

— Pogledajte — de! On ne zaostaje za Pekom!

— Gle ti junaka!

— Kad je on dospio da tako dobro nauči roniti?

— Ni sam Hari-Mazalo ne može da roni tako dugo.

Sijevala je voda, ukazala se glava Pekova. Ni on nije našao kamena i vrlo se zabrinuo zbog izbivanja Vilijeva.

— Nikada ne ću povjerovati — usklikne on — da mene po dnu u bijeloj košuljici. U rukama je držao Osim toga ja sam plivao po čitavoj jami te bih se bio morao s njime sastati. Sve se to meni ni najmanje ne svidja! . . .

U dušu se svakome od njih ušuljala strašna pomisao. Oduševljenje dječje prešlo je u tjeskobu.

Doista, stvar je postala ozbiljnom. Nemir je rastao.

— Treba da spasavamo Vilija. Nema sumnje, njemu se dogodila nesreća — reče opet Pek.

Dječaci se bacili u vodu. Tražili su dugo i pažljivo su opipavali poznato im dno. Sva je potraga bila uzalud.

Pretražili su mulj, spuštajući se niz rijeku. Vili je mogao da bude ili u jami ili u mulju, što ga je struja iznosila.

Potraga i opet nije dovela do uspjeha.

— O Gospode! — zastenje Pek.

Vrlo je on volio Vilija. Kako će on sad živjeti bez njega, bez vjernoga druga svoga.

— Ajde, potražimo još! Možda ćemo ga ipak još spasti.... ako samo nije već kasno.... O, da ga samo nadjemo. Ja bih mu dao sve, što sam sakupio za dvije godine. Vili! Dragi moj Vili! . . .

Pek je plakao naslonivši se na obalu.

— A sve to poradi tvoje lopte! — reče netko otresnuvši se na Boba.

Ali Bob nije čuo prijekora. Njega je pritisla strašna tuga pa su i njega polile suze.

Već je bilo prošlo više nego pola sata, otkako je nestalo Vilija. Sve je bilo svršeno. Preostalo je samo da otrče kući i da obavijeste odrasle o svemu, što se dogodilo.

Najednom se začuje pljusak vode i tik obale ukazala se glava Vilijeva. Dječaci se ukočili od zadivljenja.

— Ne znam, kuda je nestalo prokletog kamena. Sav sam se uznojio tražeći ga . . .

Sve je njih toliko uprepastila pojava Vilijeva, da se nijedan nije ni dosjetio da ga upita, kako se to mogao da uznoji ispod vode. Dječaci su gledali u prijatelja razvalivši usta, širom razrogačenih očiju.

— Što vam se dogodilo, gospodo? Sasvim ste mi tako kao da ste progutali čitavu jabuku.

— O, Vili! Mi smo vjerovali stalno, da si se ti utopio!

— Mogu da vas uvjeravam da ste se vrlo varali, ako ste tako mislili.

— Sada to i sami vidimo!

— Ipak je šteta, što nijesam našao kamena. Tako sam se pouzdano nadao, da ću steći nagradu!

— Tvoja je! Uzmi je. Ona pripada samo tebi i nikome drugome — usklikne Bob i poda loptu Viliju.

— Mi te proglašujemo kraljem ronaca — doda on, jer, otkako je svijet stvoren, nitko nije mogao da izdrži ispod vode tako dugo. Slažete li se svi s mojim riječima? — upita Bob.

— Slažemo! Živio Vili Bajalo, kralj ronaca! — zaviknu djeca u jedan glas.

Kramar pak vrlo je pripravno prepustio Viliju i loptu i diku prvenstva, ali se zato ipak nije mogao da uzdrži od pitanja:

— Reci, Vili, kako je to bilo, da si se ti zadržao pod vodom više od pola sata? Ja bih razumio, da si se ti sputio na dno s ronačkim šljemom, a mi, da smo ti dovodili zraka; ali u tebe, gle, nije bilo nikakovih pomagala . . .

— Vrlo mi je neugodno tvoje pitanje, Pek — reče Vili — pošto se meni pod vodom desilo nešto. Doživljaj tajanstven i strašan o kojemu ne ću da govorim . . .

Oči se u dječaku kod tih reči zasvijetile. Svi su oni vrlo voljeli strašne doživljaje. Vili se nije prevario očekujući, da će se na njega sasuti čitava tuča pitanja, neka priča o svome doživljaju.

— Govori Vili, ne pretvaraj se! Vidim vrlo dobro, da ti i sam hoćeš da nam nešto pričaš. Pričaj, ali ne izmišljaj i uljepšavaj . . .

Riječi Pekove nijesu na Vilija proizvele nikakov dojam. On se ni najmanje nije uvrijedio i poslije kratkoga kolebanja pristao je da saopći drugovima što je to netom doživio.

— Pričaj brže! Pogledaj, kako se smračilo. Bit će oluje. Već se i razabire daleka grmljavina... — reče Bob i imao je pravo. Osjećala se blizina oluje. Sivi oblaci bijelih rubova dizali se s dviju strana; svi su zvuci postali jasnima i odredjenima; u zraku se osjećala tjeskoba.

Djeca se skupila pod drvom i pod dojmom tišine stali da razgovaraju izmedju sebe poluglasno prelazeći u šapat.

— Slušajte dakle — počeo je Vili. — Vi zacijelo nijeste zaboravili maloga Neda?

Dječaci se sledenili od užasa, kad je Vili izrekao to ime. Mali se Ned utopio prošloga ljeta. Mati i sestra oplakivali ga sve do sada. Jedna od najtužnijih potankosti kod pogibije toga djeteta bila je ta, da mu tijela nijesu mogli da nadju.

— Pa što onda?

— Dakle. Ja se spustim na dno, otvorim oči širom, da potražim kamen, što ga je bacio Bob i najednom...

Dječaci se tjesnije stisnuli jedan do drugoga. Tama oluje na pomolu grmjela je sve jače i jače.

— ... najednom sam ugledao Neda. Išao je spram mene po dnu u bijeloj košuljici. U rukama je držao kavez sa zlatnim ribicama.

U prijatelja Vilijevih već su zubi stali da cvokoću od straha.

— ... Hajde za mnom, rekao je Ned — i ja sam pošao za njim po pijesku, izmedju rastlina dna. On me odveo pod obalu u tamnu pečinu. Tamo me primio za ruku. Ja sam kriknuo...

U taj se čas razlegla zaglušna tutnjava groma. Dječaci prestravljeni poskočili. Najmladji od njih, kudravi Arči, rasplakao se.

— A to si ti sve nabajao, Vili! — začuje se glas Pekov, koji je sve otrijeznio.

— Po čemu ti to misliš? — upita uvrijedjeno Vili.

— Kako si mogao da krikneš ispod vode? Sve si nabajao. Od prve do posljednje riječi...

— Pa neka onda! — rasrdi se ponešto Vili.

Ali uzetost straha još nije posve minula u djece. Stali su naglo da se oblače, hoteći da prije kiše stignu kući.

Za pet minuta nije na obali bilo više nikoga osim trojice prijatelja.

— Vili, reci nam istinu, kako si mogao da ostaneš tako dugo pod vodom?

— Dobro! — pristao je Vili. Ako ne bude kiše, dodjite ovamo poslije ručka i saznat ćete nešto vrlo zanimivo...

— Hoćeš li opet štogod da nabajaš?

— O, ne! Predočit ću vam dokaze...

— To je druga stvar! — opazi Bob.

Obala je opustjela. Oluja, što se već bila skupila, razišla se. Iznova je progledalo sunce i na lišću ive, što se nadvila nad vodu zadrhtale su svijetle pjege.

(Nastavak slijedi.)

DANKO ANĐELINOVIĆ.

STIH.

Stao sam uz rijeku žalostan i tih
I gušio mladost, žud i bolove,
I na komadičku daske jelove
Ja sam ti napisao jedan strasni stih.

Te u grču čežnje, najačem od svih,
Bacih ga u riječne plahe valove,
Na neznane da ga nose žalove.
I ostah uz rijeku žalostan i tih.

ZBOGOM.

Pun mjesec zaće sitnu srmu vesti
S obrežja tamna nad zelenom vodom.
Mi putujemo: on nebeskim svodom,
A ja, u noći, po dalekoj cesti.

Na vrhu brijega zastadoh u mraku
I divlji cvijetak ubrah s ruba ceste,
I bacih vam ga, u noć, — pravcem gdje ste,
A zamah ruke osta mi u zraku.

ZORA.

Pastirski ognji na vrh brda gore
I dim ko barjak u nebesa viju,
Na proplancima negdje klepke biju,
Ja stupam rumen u obrisu zore.

Blijeda je svijetlost na rub šume pala,
U dolu magle drhtave ko snovi,
A mjesec vene i nad gorom plovi —
— Moja je sjena pokraj mene stala.

Put Zopeč-Vrbovsko 28. VIII. 1923.

RISORGIMENTO TALIJANSKOG NARODA.

Nedavno mi je udarilo u oči, da je neki naš dnevnik apodiktički tvrdio, kako povijest ujedinjenja našega troimenoga naroda nema zajedničkih i srodnih momenata s ujedinjenjem talijanskoga naroda. Ovaka je tvrdnja sasvim neispravna. Povijest »risorgimenta« talijanskoga naroda naročito je baš radi čitavog svog tečaja za nas neobično poučna, i ako igdje, a ono u historiji »risorgimenta« nailazimo momente, koji su se gotovo jednako odigravali i još uvijek odigravaju u nas kao što je to bilo u Italiji. Svi oni, kojima je doista stalo do pravog napretka naše otadžbine, morali bi da crpu mnogu pouku iz nedavne talijanske prošlosti. Možda bi čitavom našem narodu bilo mnogo toga ušteđeno, što danas sprečava njegov mirni i pravilni razvitak...

I.

U početku 19. stoljeća bijaše gotovo čitavo Apeninsko poluostrvo što direktno, što indirektno u Napoleonovoj vlasti. Neki djelovi su direktno prisajedinjeni Francuskoj (Pijemont, Genova, Toscana, Parma, Rim); kraljevinom Napuljem vladao je Napoleonov šura, Joakim Murat; kraljevinom Italijom (Lombardija, Mleci, Modena, Romagna i Marke) vladao je kao potkralj Napoleonov pastorak Eugen Beauharnais.

Francusko gospodstvo izvršilo je u svakom pogledu znameniti utjecaj na Talijane. Istina, nije baš Talijanima onda prijalo to gospodstvo. Nenavikli na vojnički zanat, Talijani su teško snosili veliki teret novačenja; nerado su se prihvaćali francuski zakoni i uredbe. Ali za kratko vrijeme francuskoga gospodstva mogla se opaziti velika materijalna, duševna i socijalna preobrazba. Načela revolucije prešla su pomalo u krv pučanstva. »Code civile« reorganizovao je društvo na novim osnovima jednakosti. U mlitav život Talijana unesen je novi duh djelatnosti. Diže se brojno, bogato, obrazovano i marljivo građanstvo, koje je znalo da iskoristi ukinuće feudalizma, mnogih manastira i steklo znatan dio zemljišnoga posjeda, zauzevši mjesto paloga plemstva.

Novi duh se naročito pokazao u »kraljevini Italiji.« Grade se nove ceste, kanali, pomaže se poljoprivreda, industrija, trgovina, umjetnost i znanost. Grof Cesare Balbo, veliki borac za talijansku nacionalnu neovisnost i povjesničar, bijaše još tada mladić. Nekoliko decenija kasnije piše on o ovom dobu: Istina, Italija je bila bezuvjetno podređena inozemstvu, ali nijedno doba podaništva ne bijaše tako vedro, radino, možda korisno, gotovo veliko i slavno kao ovo! Manja bijaše sramota s polovinom Evrope služiti tako velikom čovjeku kolosalne akcije, o kojem se moglo reći, da je po rođenju Talijan, a po krvi i po imenu se moralo reći, da je Talijan. Još nije bilo nikakove neovisnosti, ali još nikada tolike blize nade za nju; nije bilo slobode, ali zato jednakosti, koju mnogi jednako cijene. Učestvovalo se u velikim djelima, koja su stalno postajala sve to kolosalnija... Čovjek je počeo, da nešto do sebe drži i od ovih se godina počelo opet s više ljubavi i poštovanja izgovarati ime Italija; počelo se gledati na čitavu Italiju; municipalne i provincijalne šićušne i gadne zavisti, ukorijenjenje od mnogo stoljeća, počeše da padaju...

Kad je potkralj Eugen 1. aprila 1809. otvorio savjetodavni senat kraljevine Italije, rekao je ove riječi: »Blagodareći carevu oružju nema ovdje više nikakovih malih vojvodina, legacija, republika, bez snage u unutrašnjosti, bez otpora prema vani, koji bi bile odijeljene i jezikom i interesima. Sada nema uistinu nikakovih Lombarđana, ni Mlečana, ni Bolognaca, nego najposlije jedan narod, narod talijanski. Do nedavna toliko još pocijepano talijansko područje gleda danas u jednom duhu, pod jednim sceptrom i istim zakonima ujedinjeno više od 6 milijuna...

Napoleon uvjerava još iz Sv. Helene, da je htio od Italije sa Sicilijom i Sardinijom s glavnim gradom Rimom stvoriti jednu državu kao sekundo-geniturn svoje carske familije. Napoleon nije bio muž ni nacionaliteta ni slobode, ali je i jedno i drugo razasuo po Italiji, samo dakako u romanskom smislu, koji slobodu traži u glavnome u jednakosti.

Pobjeda saveznika nad Napoleonom pogoršala je situaciju Italije. Na bečkom je kongresu španjolski predstavnik (u novembru 1814.) predložio, da se ustanovi odbor za opće talijanske prilike kao što je to bilo učinjeno za njemačke. Potaknuo ga je na to francuski podanik Talleyrand, koji je htio da radi u korist Burbonaca, a protiv isključivog gospodstva Austrije i Italije. Predsjednik kongresa, kuće Metternich, tome se opro. Njemačka, rekao je, ima prema pariskom miru sačinjavati skup država (»corps d' etats«), koji se imadu povezati federativnom vezom, a Italija od Pada na jug samo je »reunion« neovisnih država, koje obuhvata isto geografsko ime. Italija je dakle samo geografski pojam. Metternich je imao tada već čitav plan s Italijom. Talijanske države treba držati odijeljeno jednu od druge, više njih treba staviti pod vlast Habsburgovaca, a ostalo će se dati udesiti samo sobom bez miješanja drugih vlasti. Metternich i cinik i skeptik govorio je, da se Italija ne će umiriti pod tuđim gospodstvom, ali ona se već čitav milenij zaludu muči, da se oslobodi tuđina.

Pogledajmo, kako je bečki kongres uredio talijanske prilike. Ići ćemo po pojedinim krajevima, da nam slika Italije ovoga doba bude jasnija.

Pijemont (»a pie' dei monti«). Od osobitih je elemenata htio sastavljeno stanovništvo ovog talijanskog kraja: od Kelta i Etruska koje su Rimljani dosta kasno pokorili. Kasnije su ovamo do podnožja Alpi došli Langobardi. Ovim je elementom zavladala kuća savojska; praimena te familije, spominju se oko god. 1000. Veće znamenovanje dobiva savojska kuća u doba borbe između Karla V. i Franje I., kad je Pijemont za Emanuela Philiberta postao neka pregrada između obiju vlasti, koje su težile, da jedna drugu satre. Od Karla Emanuela († 1630.), starijeg Philibertovog sina, potječe loza koja je vladala u Pijemontu do 1831. godine. Od drugog njegovog sina Carignana potječe loza, koja

je god. 1831. došla na prijesto i koja je ujedinila talijanski narod. Kraljevski naslov dobio je savojski vojvoda god. 1713. sa posjedom Sicilije. God. 1720. dobila je Savoja mjesto Sicilije Sardiniju i kraljevski naslov na tom otoku. Za nas na ovom mjestu nijesu od interesa sve promjene, koje su se zbile s Pijemontom pod kraj 18. stolj. God. 1798. morao se Karlo Emanuel IV. odreći svih svojih posjeda na kopnu i povukao se uz protest na Sardiniju, gdje se odrekao prijestolja u korist svoga brata Viktora Emanuela I.

U maju 1815. povratio se u svoj glavni grad Viktor Emanuel I. Slika njegova vladanja ne odaje ni u čemu znakove, da bi Pijemont ikada mogao postati srčikom pokreta za oslobođenje i ujedinjenje talijanskoga naroda. Viktor Emanuel bio je neznalica i bigotan čovjek. I on i njegovi dvorjanici spavali su 12 godina na Sardiniji, pa je mislio na povratku, da su i njegovi podanici ovo doba prespavali. Viktor Emanuel je proglasio sve ono, što se od god. 1738. dogodilo u njegovoj zemlji »snom«, a njegovo su ministarstvo prozvali ministarstvom »sedam pospanaca«. Reakcionarni zakoni iz god. 1770. opet su uspostavljeni, svi francuski zakoni ukinuti. Namještenici povraćeni su u državnu službu, koliko su još bili na životu po državnom kalendaru iz g. 1798. Štaviše ni sudske odluke iz doba francuskoga gospodstva nijesu vrijedile. Iz botaničkoga vrta dala je vlada iščupati sve biljke, koje su zasadili Francuzi, a veoma potreban most preko Pada, budući da ga je Napoleon sagradio, spašen je od propasti samo tako, da se na jednom kraju mosta sagradila crkva na uspomenu kraljeva povratka. Viktor Emanuel se požurio da izjavi papi, kako je spreman, da svoj narod povede u krilo nabožnosti, kako želi obnovu ukinutih biskupija, blagdana i manastira, a papa mu odgovara, da će iz Pijemonta učiniti katoličku uzor-državu. Svu ovu spomenutu reakcionarnu robotu trebalo je nekako pred svijetom opravdati i taj je posao bio povjeren poznatom reakcionarcu u literaturi ovoga doba, sardinskom poslaniku na ruskom dvoru, Josephu de Maistr-u.

Bečki je kongres povratio Pijemontu Nizzu i Savoju i donijelo Genovu, koja se veoma nerado pokorila, kako su to Genovežani gorko naglašivali: »tuđem jarmu«.

Javno mnijenje Pijemonta bijaše ušutkano, nitko nije smio da glasno izjavljuje svoje želje i osnove o promjenama, ako nije htio da bude zatvoren. Jedini put, kojim su obrazovani nezadovoljni krugovi mislili, da će postići svoj cilj, bijahu tajna društva.

Lombardija i Mleci. Ako je doista bilo Milanaca, koji su pomišljali, da će se Lombardiji vratiti srećna vremena Marije Terezije i Josipa II. s povratkom austrijske vlasti u ove pokrajine, onda se ljuto prevariše. Najposlije i povratak takih vremena bio bi sada bez osobitog značenja. »Kraljevina Italija« probudila je u srcima Lombarđana nacionalno osjećanje, a Austrija, čim je ponovo zaposjela Lombardiju, ukinula je sve, što bi moglo da posjeti na talijansku kraljevinu. Franjo I. je rekao, da Lombarđani mora da zaborave, da su Talijani; »moje talijanske pokrajine treba da budu udružene samo vezom poslušnosti prema caru«. Metternich je izjavio jednom Talijanu, da car hoće uništiti duh talijanskog jakobinizma, da tako osigura mir Italije. Austrija je proglasila Lombardiju i Mletke kraljevstvom, dala je tom kraljevstvu »potkralja« u licu austriskog nadvojvode, više ceremonijalnog karaktera, a bez vlasti. Iz obećane staleške reprezentacije s većim djelokrugom, ne bi gotovo ništa tome slično. Kraljevstvo je bilo podijeljeno u dva gubernijska teritorija s jasnom namišlju, podupiranja interesa sad jednog, sad drugog teritorija, da se razvije među njima ljubomora i da se predusretne razvijanju duha zajednice. Lombardija je bila »segno di nome provincia di latto«, kojom je zapravo gospodarila strahovita austrijska »Hohe Polizei«. Borba protiv Austrije započela je naime u isti onaj dan, u koji je ona opet stupila na vlast u Italiji. Protiv tajnih društava organizovala je Austrija policijski režim, koji nije kao ni španjolska inkvizicija priznavao nikoga nad sobom. »Hohe Polizei« mogla je za sebe da kaže: l'etat c'est moi«. Moćna i nevidljiva kao sudbina u starih Grka slijedila je korake svakoga podanika starajući se za najtajnije njegove misli. Čovjek nije mogao da je vidi, da je uhvati, ali ju je njušio u uzduhu, osjećao njezin teret na prsima. Slučajem je god. 1848. pao u ruke Talijana čitav niz policijskih izvještaja, koji su se požurili da štampaju ove dokumente užasne austrijske tiranije (»Carte segrete ratti ufficiali dela polizia austriaca in Italia del 4. giugno 1814 al 22. marzo 1848.«). Čitajući sve izvještaje obuzima nas gađenje. Puni su laži, izmišljotina, nemogućnosti, a uprkos toj gorljivosti policije, ona je svoju zadaću loše izvršila. Lombardija je vrvjela urotnicima i tajnim društvima.

Austrija je zapravo vladala i u Parmi i Piacenzi, gdje je nastupila vladu žena Napoleonova Marija Lujza. U Modeni i Reggiu vladao je također Habsburgovac Franjo IV., despot i prijatelj jezuita. Nešto je bolja bila vlada Habsburgovca Ferdinanda III. u Toskani. Najgore su vlade bile u papinskoj državi i Napulju.

Zaslugom papinoga zastupnika kardinala Consalvi-ja, uspostavljena je na bečkom kongresu potpuno papinska svjetovna vlast. Consalvi je radi toga uspjeha zadržao čast državnoga sekretara za čitavog pontifikata Pija VII. Consalvi nije bio ekstremni reakcionarac, ali je morao da računa sa svećeničkom kastom, koja poslije restauracije nije poštivala nikakvog ljudskog zakona smatrajući sebe i svoje kanonsko pravo uzvišenim nad svime. Cilj ove kaste ne bijaše moralno i materijalno blagostanje naroda nego pobjeda, sjaj i gospodstvo crkve, a ta crkva, to su oni sami.

Odmah nakon Pijeva povratka uspostavljeno je jednim mahom 2500 manastira, uspostavljeni su jezuiti, uvedena inkvizicija, dopuštena tortura protiv slobodnih zidara. Osvjetljenje ulica je ukinuto kao francuska uredba. Sva moderna mjesta zaposjeo je isključivo kler. Consalvi-ju je uspjelo, da je barem nekako osigurao red u Rimu, ali ipak nije mogao da stane na put razbojništvu. U pojedinim pokrajinama vladala je anarhija, a razbojništvo je upravo cvalo. Oko 1820. ležalo je u tamnicama oko 11.000 zločinaca. Uopće je moralno i materijalno stanje

pučanstva u papinskoj državi spalo na tako niski stepen kao jedva u kojoj pokrajini turskoga carstva na Balkanskom poluostrvu.

Kraljevina Napulj i Sicilija iskorištavala u nevjerovatnoj mjeri španjolska dinastija kroz stoljeća. Kad su u početku XVII. stoljeća morali Španjolci ostaviti Napulj i Siciliju, ostaviše ove nesrećne zemlje potpuno iscrpene, bez trgovine, bez industrije i bez cesta. Burbonac Karlo III. (od 1734.) počeo je s reformama. Oslabio je privilegije svećenstva, smanjio broj svećenika, redovnika i opatica, koji je bio upravo golem. Na samom kopnu (dakle bez Sicilije), otpadalo je na 5 mil. stanovnika 100.000 svećenika! Narod je trpio povrh toga od veleposjednika, kojih je bilo više nego u ostalim krajevima Evrope. U zemlji je vladala bijeda i ona je vrvjela prosjacima. U početku druge polovine 18. stoljeća zapalo je prijestolje Ferdinanda, mjesto kojega je vladala smiona i častoljubiva njegova žena Marija Karolina kći carice Marije Terezije.

Sicilija je vazda stajala van struje evropske civilizacije. Mijenjajući često gospodare bijaše od g. 1735. u zajednici s Napuljem pod Burboncima, ali je sačuvala svoj stališki parlamenat, u kojemu su gospodarili baruni i svećenstvo. Seljaštvo je živjelo u velikoj bijedi. Od 1,200.000 stanovnika otpadalo je 800.000 na seljake, koji su bili ovisni od veleposjeda. Enorman je bio i broj svećenika, redovnika i opatica — preko 6000.

God. 1799. zaposjeli su Francuzi Napulj i proglasili republiku, iz koje je Napoleon učinio kraljevstvo, najprije za svoga brata Josipa, a onda šura Murata (od 1808.). Ferdinand je pobjegao na Siciliju, gdje je njegova žena zavela apsolutistički režim, ali je posredovanjem Engleske morala popustiti i Sicilija je 1812. god. dobila ustav prema engleskom uzoru.

Murat je u doba opadanja Napoleonove vlasti bio neodlučan. Najposlije je ipak izdao Napoleona, da se opet s njime izmiri, kad je ovaj boravio na Elbi. Činilo se barem za čas, da će Murat stati na čelo Talijana u borbi za neovisnost. Murat je pozvao Talijane u tu borbu. Alessandro Manzoni je tada napisao stih: »Liberi non sarem, se non siam uni«, ali odziv je bio slab. Austrijanci svladaše Murata i povratiše Ferdinanda Burbonca na prijesto. Murat je pokušao, ekspedicijom s Korsike u Kalabriju, da osvoji opet kraljevstvo, ali ga uhvatiše i ustrijeliše u Napulju (1815).

Ferdinand Burbonac, koji je odsele nosio naslov kralja obiju Sicilija, imao je da zahvali svoju restauraciju Austriji. Austrija je smatrala sebe zvanom, da jakom rukom obuzda u Italiji »revolucionarne« elemente. U Napulju je držala svoju vojsku i ugovorila s njime savez, koji joj je pribavio neki protektorat nad ovom državom. Osim Pijemonta i papinske države sva je tako ostala Italija direktno više manje bila ovisna od Austrije. Reakcija se zacarila svuda i šačica talijanskih patriota stajala je protiv te reakcije nemoćna.

II.

Već smo naglasili, da je smisao za nacionalitet, više još za slobodu, a u najvećoj mjeri za socijalnu i pravnu jednakost, razvilo u Italiji francusko gospodstvo. Historičar moderne Italije, Orsi, veli, da je Italija god. 1789. bilo još rajem svećenika i plemića, ali od toga se doba, naročito u sjevernoj Italiji, razvitkom industrije i trgovine počelo razvijati građanstvo, koje je očito počelo da pokazuje svoje nezadovoljstvo sa tadašnjim socijalnim uređenjem. U Milanu je svojom poezijom vršio odgojnu misiju slavni Giuseppe Parini (1729.—1799.). Njegov je »Il giorno« (dijeli se na: il mattine, il meriggio, il vespro, la notte) odlična satira na dokolni i ništavi život aristokracije i snažan hvalospjev radionsti ostalih društvenih slojeva. Parini glasno i jasno naviješta misao socijalne jednakosti i njegovi su se stihovi mnogo čitali i nalazili odjeka na čitavom poluotoku. (Veoma je poučna lektira studija Cesara Cantù-a: L'Abbate Parini e la Lombardia vel secolo passato. Milano 1854.).

Ali daleko je veći utjecaj, naročito u nacionalnom smislu, izvršio »prvi Talijan« (nazvao ga tako Ugo Foscolo Vittorio Alfieri (1749—1803). Jedva da je Italija od Machiavella imala političkog mislioca smionijeg slobodoumlja od njega. G. 1777. izdao je Alfieri djelo: »Dela tiranide«. Machiavelli je u svoje doba smatrao nužnim zlom prolaznu neograničenu vlast kneza, a Alfieri je po prvi put glasno izrekao, da je tiranija odviše dugo tištala njegovu otadžbinu. Alfieri je dalje izjavio, da se katolička vjera ne podnosi s političkom slobodom i da su sjeverni narodi prokrčili sebi put slobodi samo svojim otpadom od katolicizma. Raspravljajući o tome, kako da se doskoči tiraniji, zaključuje Alfieri, da najprije narod u masi mora osjetiti tiraniju, koja može da se drži samo njegovom voljom i mišljenjem. Tiraniju će oboriti samo volja i mišljenje svih ili većine. Alfieri »plačući« priznaje, da je to lagani, ali jedini uspješni put. Odvraća od preuranjenih urota, prije nego što se bude osjećao općenito pritisak tiranije.

Alfieri je svoje prve političke nazore crpao iz Plutarha. Pun grčkih i rimskih slika velikih heroja, »bijesnio je«, što živi u vremenima, kad se ne može ništa veliko izvršiti, kao što su to izvršili antikni heroji. Htio je da barem nešto veliko kaže. Budući da su njegovi savremenici imali osobiti interes za pozorište — najljepša i najbogatija su pozorišta upravo u to doba nastala — riješio se Alfieri, da utječe s pozorišta prikazivanjem velikih djela starih u antiknim formama s ciljem, da probudi građanski smisao. Jedan literarni historik veli, da je Alfieri pisao izvjesne tragedije u »fanatičkoj slobodarskoj groznici«. Ove su usadile u srca talijanske omladine, koja je gazila u blatu najiskrenijih narodnih državnih prilika, sjajne slike republika Rima i Grčke, slike onih heroja, čija je individualna snaga osnivala i oslobađala države.

Ali svojim je djelima Alfieri daleko naprijed pobrzao pred masama svoga naroda i razočaran se najposlije otuđio političkim interesima. Sloboda, što ju je on propovijedao bijaše apstraktna u antiknom ruku, a ne ona, kakovu je trebala Italija onoga doba.

Na radu Alfieri-ja razvio se Ugo Foscolo (1778—1827.). I njega je ljubav prema slobodi uči-

nila pjesnikom. Za pada Venecije, svoje uže otadžbine, zahvatila ga je u prvoj mladosti gorka bol, koja je već Dante-a grizla, i dvostruka tuga radi nesreće i sramote njegova naroda, čiji ga je pad i način, kako je pao, bolio. Pod utjecajem Goethe-a napisao je svoje »Ultime lettera di Jacopo Ortis«, u kojima pripovijeda o samoubistvu mladića, koji poslije izgubljene domovine gubi i svoju nedostiživu ljubav. Katastrofa godine 1814. ogadila mu je sav javni život. Činilo mu se, da mu otadžbinu ne bi moglo da spase ni tisuću Likurga i on ide u progonstvo u Švicarsku i Englesku. Tu je nastala u njemu velika promjena. On, koji je nekada prezirao sve nadzemaljske sile, govori sada o potrebi vjere u uvjerenju, što su ga imali tada mnogi Talijani, da se katolicizam može pročistiti pod papinstvom i svećeničkim gospodstvom. On, koji je nekada žučljivo napao pape, sada je propisivao Italiji, da s posljednjom kapljom krvi pokaže volju, da suvereni papa, najviši branič vjere Evrope, izabrani italijanski knez, nesamo dalje opstoji i vlada, nego da uvijek u Italiji vlada, branjen od Talijana.

Zadaću, što je klasicizam samo naslućuje, ispunila je tek r o m a n t i k a. Ona je prvi stepen opet potpuno nacionalizovane umjetnosti, most od prošlosti k budućnosti naroda. Domovina romantike je sjeverna Italija, a najveći joj je pjesnik A l e s s a n d r o M a n z o n i (1785—1873.). Godine 1810. izdao je Manzoni svoje »Duhovne himne«, pjesme u duhu starih crkvenih pjesama, proizašle iz uistinu nabožne ćudi muža, kojeg su potresla velika moralna pustošenja revolucije i kojeg je navodno neki francuski propovjednik istrgao iz okova skepticizma i vratio u krilo crkve. Ovo je bio u Italiji prvi simptom ovog vraćanja vjeri, kako ga je u Francuskoj obilježio Chateambriandov »Duh kršćanstva«. Manzoni je poznavajući majstorska djela engleske i njemačke literature, odbacio hladni retorski sjaj i povratio poeziji neposredno istinu i jednostavnost. P a t r i o t s k i je duh najviše doprinesao pobjedi romanticizma. U svojem najznamenitijem romanu: I p r o m e s s i s p o s i (1872.) polagao je Manzoni daleko veću cijenu na moralni nego li na državni život. Naročito ističe Manzoni religiozni život, pouzdanje u Boga. Ovo je dakako po mnijenju svih talijanskih patriota bilo odviše u protivurječju s narodnom tradicijom. Talijanski patriote nijesu poznavali nikavog drugog interesa do onog otadžbine i političkog oslobođenja, pa i umjereniji među njima svečano protestuju protiv propovijedanja kukavičkog podvrgavanja u ime Boga. »I promessi sposi« nijesu imali izrazite političke tendencije, a neki su htjeli da u njoj konstatuju prikrivenu tendenciju, koja je išla za preporođajem g v e l f i z m a, t. j. t. zv. novogvelfske stranke, koja je faktično postojala do ujedinjenja Italije pod savojskom kućom i imala, kako ćemo još vidjeti, pristaša među povjesničarima i filozofima.

Manzoni je živio u Milanu mirnim, tihim životom, neovisan i poštivan. Bijaše uvjeren da se sloboda neće izvojevati niti ustankom niti urotom, ali da je neće ugušiti niti nasilje; literatura zdvojne dosade života i retoričkih izljeva više je ugrožava, nego što je pomiče.

Lombardskoj skupini talijanskih patriotskih pjesnika pripada i patnik S i l v i o P e l l i c o (1789. do 1854.), koji je naročito stekao slavu svojim djelom »Le mie prigioni«, u kojem je opisao svoje patnje u mletačkoj tamnici i u Spielbergu, kamo ga je spremila austrijska vlada.

(Nastavit će se).

Dr. Milan Prelog

Viktor Car-Emin

U TUĐINSKOJ ŠKOLI.

Sličice iz Istre.

Kad se ujutro s niske, pocrnjele zvonare oglasi ono tanko, jedino iza rata ostalo zvonce, cijelo selo oživi odjednom kao na zapovjed nečiju.

Malo, bijelo seoce, što je kao golub prekrililo glavicu nevisoka, pitoma humka.

Otkad je ovu našu krajinu pritisla nesreća, sve je uokolo sumrtvo i nijemo. Samo u časovima, kad djeca idu u školu ili se vraćaju iz nje, zabruji sve uokolo kao da je neko darnuo u uljanik. Djeca se vesele školi, jer im je ona danas jedina radost. I nemarnici polaze je radi. Sva ta djeca kao da osjećaju, da ih učitelj, čovjek njihova roda, istinski voli, dok ih tuđinac mrzi i prezire.

Iz sela ide samo njih dvoje u grad, u talijansku školu: Tone Žukvić i Jelica Burovićeva. Maloga Tonu natjerao je onamo otac, nepopravljivi pijančina.

— Neka. Bit će gospodin — govorio je Joško Žukvić, priprosto, tupoglavo, od vina već napola propalo, čeljade.

Uostalom on i nije imao svoje volje. Krčmar Pijero, doseljeni Talijanac vladao je njime. Jednoga dana rekao mu je Pijero:

— Ti ćeš, Žukviću, dati svoga sina u talijansku školu, jeli da hoćeš?

Joško iskapi čašu, što mu je malo čas nalio Talijanac, pa će:

— Ne bojte se, šior. Moj će Tone već sjutra u grad.

Tako je eto mali Tone dospio u talijansku školu.

Jelica pak bijaše sirota bez oca i majke. Živjela je u tetke Marte, koja je za one u gradu rublje prala. Ta su gospoda jednoga dana odsjekla ubogoj ženi ravno u lice:

Ili ćete slati dijete u našu talijansku školu ili nam više ne dolazite na vrata.

I strina Marta, od straha, da joj se ona korica hljeba ne bi izmakla iz ruku, dade Jelicu u talijansku školu.

I Tone i Jelica išli su onamo preko volje. Do grada bio sat hoda. Negdje na pô puta stigao bi ih glas zvonca iz njihova sela. Bilo im je, kao da ih milo, rođeno zvonce natrag zove... Ah, kako bi oni radi ostali kod svojih drugova. Ali što bi otac, a što strina...

Oni spješe, a zvono za njima kuca sve naglije i bônije dok najednom ne zamukne, kao da se nešto u njemu prekinulo.

Nekako je čudno djeci u onoj tuđinskoj školi. Učitelj, mlad i visok gospodin crne kose i brade, rijetko kada obraća na njih pažnju svoju. Govori samo talijanski, oči mu gotovo neprestano gledaju drugu gradsku djecu. Ona djeca znadu, što ih on pita, pa mu lijepo i lako odgovaraju. Pokadšto im štogod i pripovijeda. Mora da je nešto šaljivo, jer se mališi iz grada slatko smiju.

Ono dvoje seljačića ne razumiju, dakako, ništa. Sjede na svojim mjestima, prekrštenih ruku i sve nekako bulje u učitelja. Kadgod, kad se druga djeca smiju, dolazi i njima, da malo pociknu, ali bit će, da se to onim drugima čini nekako odviše smiješno, jer u isti mah čitava škola udari u još bučniji grohot.

Gradska ih djeca ne vole. Rugaju se njihovim bosim nogama, traljavom odijelu, crnom hljebu. Događa se, da im za odmora prilijepe na leđa komad papira sa kakvim smiješnim napisom, a onda svi u rug i pljesak, da se čuje čak i na ulicu.

A one dvije naše nevolje mučne i postiđene. Pogledaju se ispod oka i jedno se drugome nekako mrtvo smiješi, a na očima im se vidi, da bi najvoljeli rasplakati se.

Inače se gradska djeca drže daleko od njih, kao da ih se čuvaju, boje, što li. Nedavno je bila u školi neka gospođa i zamolila učitelja, da joj izvadi maloga iz klupe, u kojoj sjedi Tone...

Otada Jelica i Tone sjede sami kao od svih zaboravljeni.

Najviše ih muči, što učitelj nikada ne pita. Nekoga dana pričini se malome Tonu, da bi i on znao odgovoriti na neko učiteljevo pitanje. Digne ruku i reče:

— Mi ša...

Svi prasnu u obijestan grohot. Crven i zastiđen Tone se sav pokunji pod burom smijeha, koji nije nikako htio da se utiša. I sam se je učitelj smijao.

Graja nije se stišala ni vani, na ulici.

Mi ša. Mi ša — navaljivali Talijančići iza svršene obuke na bijednoga Tona i sve se previjali od smijeha.

Jelici se uskucalo srce.

Pospješiše. Buka se za njima smirivala. Eno ih — već su izvan grada.

Idu oborene glave — ništa ne govore.

Sunce je zapadalo. Nekakva je ptica pjevala negdje svoju sjetnu pjesmicu, kao na pozdrav danu, što umire.

Umukla i ptica. Onda se začu tih, pridušen jecaj.

Tone podigne glavu.

— Jelice, ti plačeš. Zašto? — upita.

— Ne znam — odgovori ona — nekako mi je tužno.

Zaplače jače i bolnije.

I njemu zaigraju oči.

I dublje se pokunji.

IZ PLAUTOVIH „SUŽNJEVA".

PRIREDIO KOLOMAN RAC.

Tit Makcije Plaut rodom je iz Sarsine u gornjoj Italiji. U jeku je snage oko g. 200. pr. Is. U komedijama se svojim —došlo ih je do nas 20 — povodi za mlađom komedijom grčkom, koja se bavi privatnim životom, ali ju je dobrano zadahnuo dahom duha rimskoga. On nije samo odličan pisac rimski nego zaprema lijepo mjesto i u svjetskoj književnosti.

ČIN PRVI.

Muktaš **Ergasil** žali pred kućom Hegionovom, što su u boju u Elidi zarobili Etolca, sina Hegionova **Filipolema**; ta sjajno se častio, dok je on bio kod kuće. Otac njegov, kaže, kupuje zarobljenike, ne bi li koga našao i zamijenio ga za sina svojega. Izlazi **Hegion** s robom, koji straži zarobljenike, i nalaže mu:

Ti, — dajde pripazi mi! Ona sužnja dva,
Što od plijena na dražbi jučer kupih ja,
Da — njih mi sapni okovima lakima,
A one teže, što ih stežu, skini im!
Daj pusti, neka šeću, žele l' u kući
Il' vani, al' ih oštro imaj na oku,
Jer divljoj ptici sliči sužanj slobodan;
Kad za bijeg mu se jednom pruži prilika,
Dosta je, — nikad više ne'š ga uhvatit.

Stražar.

Svi doista smo rad'je ljudi slobodni
No roblje.

Hegion.

To na tebi ne vidi se baš.[1]

Stražar.

Dat nemam što, — da sebe, želiš, na bijeg dam?

Hegion.

Pa daj se! Mahom ću ti — imam — dati ja!

Stražar.

Al' pticom divljom ću po tvojoj stvorit se.

Hegion.

E, — dobro, možeš, — tad u kavez s tobom ću.
Al' dost' je riječi, — vrši nalog, odlazi!
A ja ću k bratu, k svojim drugim sužnjima,
Da vidim. nijesu l' noćas bunili se što,
A onda odmah kući ću se vratit ja.

Ergasil
(na strani).

Boli me, što trgovat robljem misli sad
Rad bijede sina svoga bijedni starac taj,
Al' ako ikako pridobit' mi se da,
E podnijet mogu, pa baš klao, vješo on.

Hegion
(čuje govor, okreće se).

A tko to govori?

Ergasil.

Ja! Tvoj me ždere jad, —
Sve sušim se i starim, ginem jadan ja,
Od tuge već sam jadan sama koža, kost.
Ne rači mi se, štogod jedem kod kuće, —
Tek zera, što uvani gutnem, prija još.

Hegion.

Ergasile, zdravo!

Ergasil
(plačnim glasom).

Hegione, pomoz' bog!

Hegion.

Ne plači!

Ergasil.

Ja da ne plačem? Da ne plačem
Mladića 'nakva?

Hegion.

Vazda vidio sam ja,
Da prijatelj si njemu, tebi opet on.

[1] Ne štediš, — ne ćeš da se štednjom otkupiš.

Ergasil.

Mi ljudi razbiramo sreću onda tek,
Kad izgubimo, što u ruci bilo nam.
Ja, otkad sin ti dođe šaka dušmanskih,
Iskusih, što mi bio, — za njim čeznem sad.

Hegion.

Tuđ nesreću kad tako teško snosiš tu,
Što ja da — otac činim, kom jedinac je?

Ergasil.

Zar ja — tuđ? Tuđ, on? Hegione, nikad — ah!
Ne reci to nit' vjeruj! On za tebe je
Jedinac, za me više no jedinac sâm.

Hegion.

Ma hvalim, druga jad kad za jad držiš svoj.
Al' daj umiri se!

Ergasil.

Oh, mene peče to,
Što živežne su čete raspuštene sad.[2]

Hegion.

Još nijesi nikog našo, tko bi mogo ti
Te čete, što ih reče, sazvat', okupit'?

Ergasil.

Kud misliš? Otkad rob je Filopolem tvoj —
A on je mogo to — svi bježe odovud.

Hegion.

I nije čudo baš, što bježe otuda.
Ta mnogo svakakvih vojnika trebaš ti. —
A prije svega Mlinarića treba ti,
A Mlinarića ima više rodova,
Da — Krušića i Pogačića trebaš ti;
Pa trebaš Kosovaca, trebaš Žunara
Pa onda cijela treba ti mornarica.[3]

Ergasil.

Oh, kako često sakrit najveći je um!
Ta kakav li je vođa, sve bez vlasti, taj!

Hegion.

Umiri mi se samo! Njega, uzdam se,
Sad ovih dana ja ću vratit domu svom.
Elejca mlada zarobljena kupih ja
Visoka roda, a iz jake kuće baš.
Otkupit njime ja ću njega, nadam se.

Ergasil.

Eh, dali bozi, božice!

Hegion.

A jesi li
Na ručak kuda pozvan?

Ergasil.

Nikud, kol'ko znam.
Al' čemu pitaš to?

Hegion.

Jer moj je danas god, —
Pa zato hoću k sebi da te zovem ja.

Ergasil.

Dosjetke l' krasne!

Hegion.

Samo ako s malo se
Zadovoljit' znaš.

Ergasil.

Nek samo nije premalo,
Jer takvom gozbom vazda doma sladim se.

Hegion.

Pa pitaj!

Ergasil.

Primam, — boljim mene moro bi
I drugove tko nudit', uvjete bih tad
Ja svoje izn'o, ko da krov svoj prodajem.

Hegion.

Rov dubok,[4] ne krov, nuđaš mi. Al' ako si
Ti voljan doć', — u dobar čas!

Ergasil.

Baš dokon sam.

Hegion.

Pa u lov hajd' na zeca, sada lasicu
Tek imaš, — k ručku mom put vodi kamenit.

Ergasil.

Tim, Hegione, ne'š me splašit. Nemoj se
Ti trudit, — s pođonjenim zubma doći ću.

Hegion.

Tvrd orah moj je ručak.

Ergasil.

Čičak jedeš li?

Hegion.

Seoski ručak.

Ergasil.

Prase zvijer je seoska.

Hegion.

Sa mnogo zelja.

Ergasil.

Dvori bolne u kući!
Da ne želiš što?

Hegion.

Na vrijeme dođi!

Ergasil.

Ne brigaj!

(Odlazi).

Hegion.

Unutra idem, račun svoj ću složit ja,
Da vidim, koliko u banci ima još.
A k bratu, kud nakanih, poslije ići ću.

(Ode.)

ČIN DRUGI.

Dovedu ona dva zarobljenika, **Filokrata** i vjernoga mu roba **Tindara.** Zamijenili su svoje haljine. **Filokrat** se gradi **Tindarom, Tindar Filokratom. Hegion** ih ispituje. Rad bi saznao za rod i bogatstvo **Filokratovo** i za sina svoga, u koga je. Dozna, da je u liječnika **Menarha.** Pogode se: **Tindar** (Filokrat) će poći kući i vratiti **Filopolema,** a njegov će gospodar **Filokrat** (Tindar) dotle ostati u **Hegiona. Tindar** se i **Filokrat** praštaju. **Hegion** ide k bratu, da pita druge sužnje, pozna li tko **Filokrata** (Tindara). Ujedno će, kaže, uzeti kod oblasti putnicu za **Tindara** (Filokrata).

ČIN TREĆI.

Od oblasti svrati se **Hegion** k bratu i nađe među zasužnjenima **Aristofonta,** koji pozna **Filokrata** i **Tindara.** Povede ga. On prepozna **Tindara,** a **Tindar** izleti napolje. Za njim dođu **Hegion** i **Aristofont. Hegion** traži sužnja:

A kamo iz kuće se ovčas otkro meni čovjek taj?

Tindar

(za se).

Sada doista sam propo ja, —
Dušman po te ide, Tindare!
Što ću kazat? Što ću pričat? Što li tajit,
što li priznat?
Opasnost svuda meni prijeti; — u što da se
uzdam još?
O da te prije zatr'o bog, no nestalo te od kuće,
Aristofonte, koji nesvršenim gradiš svršeno!

---

[2] Ne časti ga Hegion.
[3] Za priređivanje ribe.
[4] Želudac svoj.

Ma spasa nema, ne nađem li groznu kakvu prijevaru.

Hegion
(opazi ga. Aristofontu).
Hajd' amo! Eno ti ga! Priđi, zbori!

Tindar
(otkreće se, za se).
Tko na svijetu je Jadnik veći?

Aristofont.
Što se oka moga kloniš, Tindare,
Ko od neznanca zazireš, — ko nikad da me nijesi ti,
Pozno? Rob sam, ko ti, al' sam doma bio slobodan,
A ti sveđ si od djetinjstva robovo u Elidi.

Hegion.
Ne čudim se, bome, što se kloni tebe, oka tvog
Il' te mrzi, kad ga Tindar, ne Filokrat, zoveš Ti.

Tindar.
Hegione, njeg' za bijesna[5] držali u Elidi.
Ne prikloni uha svoga onom, što će pričati' on.
Taj ti kopljem srto kod kuće za ocem i majkom.
Njega bolest katkad grabi, — na nj ti rad nje pljuju tad.[6]
Zato stan' daleko od njeg!

Hegion.
(Aristofontu).
Miči se!

Aristofont.
Ej, lopove!
Veliš, bijesnik da sam, kopljem — kažeš — oca vitlo sam
I da bolest imam, s koje na me pljuvat moraju?

Hegion.
De umiri mi se! Mnoge ljude kida bolest ta,
Na njih pljuju, — za spas, od koristi im je bilo to.

Aristofont.
Što? Zar i ti vjeruješ mu?

Hegion.
Što to?

Aristofont.
Bješnjet da ja znam.

Tindar.
Vidiš li ga? Okom sijeva! Najbolje je, gosparu,
Otić, — eno, što ja rekoh, — bijes plaminja! Čuvaj se!

Hegion.
Bijesnik da je pomislih, čim Tindarom te nazvo on.

Tindar.
Ni svog imena ti kadšto ne zna, — ne zna, tko je on.

Hegion.
Čak i drugom svojim krstio te.

Tindar.
Ha, što još ne, — da!
I Alkmeon pa Orèsto, Likurg[7] onda druzi su
Meni baš, ko i on!

Aristofont.
Pa i grdit' se usuđuješ,
Obješenjače, mene! Ja ne poznam tebe?

Hegion.
Bome, jasno je,
Da ne poznaš, kad ga Tindar, ne Filokrat, okrsti.
Koga vidiš, tog ne poznaš, — zoveš, koga ne vidiš.

Aristofont.
Da, tko nije, njim se gradi, — taji, tko je zapravo.

Tindar.
Dašto, riječju pravom nadbit, rad bi ti Filokrata.

Aristofont.
Bome, kako vidim, pravom laži prodrijet' smjeraš ti.
Ali, boga t', u me, moli, pogledaj!

Tindar.
Na!

Aristofont.
Recide:
Tajiš li, da Tindar si?

Tindar.
Jest!

Aristofont.
Tvrdiš, da Filokrat si?

Tindar.
Tvrdim!

Aristofont
(Hegionu).
Ti mu vjeruješ?

Hegion.
Da, više nego tebi baš.
Ta za koga držiš toga ti, u Elidu je on
K ocu svome danas ot'šo.

Aristofont.
Kakvom ocu, kad je rob.[8]

Tindar.
Rob si i ti, a slobodan bješe, — ali nadam se,
Bit ću i ja, vratim li slobodu sinu ovog tu.

Aristofont.
Obješenjače, što ti veliš? Ti si rodom slobodan?

Tindar.
Nijesam, kažem, onaj Slobodan,[9] ne, već Filokrat.

Aristofont.
Što?
Kako, Hegione, opak je! Sad tobom titra se!
Rob je, — njemu osim njega nije nitko bio rob!

Tindar.
Jer sâm od kuće si ubog, nemaš doma živjet čim,
Zato želiš, svi da sliče tebi.

Hegion.
Nije začudo, —
Bijedan znade zloban bit' i sretnu on će zavidjet'.

---

[5] Za padavičava.
[6] Čini, da su tako nesretniku mislili pomoći.
[7] Alkmeon i Oresto osvetili su smrt oca svoga, ubili krivce majke svoje, te poludjeli. Kralj trački Likurg sišao je s uma, jer se opr'o štovanju boga Bakha.
[8] Rob je po rimskom pravu stvar, — nema oca ni roda.
[9] Misli boga vina — Bakha, koji se zove »Liber« (Slobodan), jer je razbibriga.

Aristofont.

Hegione, pazi, slijepo da ne povjeruješ mu!
Vidim, već je nešta izvojevo. A što kaže on,
Tvog da sina će otkupit, nikako se ne misli.

Tindar.

Znam, ne želiš, al' ću opet, ako bog da,
izvest' to —
Vratit ću ga ovom, ovaj mene kući ocu mom.
Zato otud ocu poslah Tindara.

Aristofont.

Pa to si ti!
A i nema ime to ni jedan rob u Elidi.

Tindar.

Još me robom krstiš? Tim me stvori sila
dušmanska.

Aristofont.

Uspreć' se ne mogu već!

Tindar
(Hegionu).

Ha! Čuj, što kaže! Bježiš — zar?
Ovčas kamenjem će na nas, popast' ako
ne daš ga.

Aristofont ljut moli **Hegiona**, da ga sasluša, — kazat će mu svu istinu; ako ga se boji, neka ga da vezati, ali i **Tindara. Hegion** ispituje **Aristofonta**, pa kad čuje, da je **Filokratu** bio drug odmalena, traži, da ga opiše. **Hegion** vidi, da je prevaren, zove robove i nalaže:

Sapnite lisičinam' teškim lupeža!

Tindar.

A zašto? Što sam kriv ja?

Hegion.

Pitaš, sijaču,
Kopaču, žcteoče, glavni nedjelu!

Tindar.

Drljačem što me prije nazvat ne htjede?
Seljaci, prije no će kopat, drljaju.

Hegion.

Ded stegnite mu ruke ljudski, silom svom!

Tindar.

Taj tvoj sam, — reci im, i odsjeć' će mi ih!
Al' zašto? Rašta se na mene ljutiš ti?

Hegion.

Jer mene i stvar moju, kol'ko mogo si
Ti jedan, zlobnom, lažnom ti si prijevarom
Rastrgo i imutak raskomado mi, —
Sve blago i račune uništio mi.
Filokrata na prijevaru mi ote ti.
Ja povjerovah: rob je, a ti slobodan, —
Da, tako kazivaste i zamijeste
Imena svoja tako.

Tindar.

Sve se, priznajem,
Onako, kako veliš, zbilo, — s laži on
Lukavstvom, trudom mojim tebi uteče.
Pa to se, molim te, na mene srdiš sad?

Hegion.

Al' za najveću ti se muku zbilo to.

Tindar.

Ne marim, samo s bezdjela kad ne ginem!
Ta poginem li tu i ne vrati se on
Po riječi svojoj, mrtva će me s djela tog
Svijet slavit, svog da gazdu izbavio sam
Dušmana, ropstva, domu, ocu slobodna
Povratio i glavu svoju stavio
Na kocku rad'je, no da pogine mi on.

Hegion.

Pa gledaj, da na Aherontu[10] stečeš glas!

Tindar.

Tko junački ti gine, nikad ne zgine.

Hegion.

Kad mukama najgorima izmučim
I smrti rad pletaka tvojih predam te —
Pa rekli, da si zgin'o ili gin'o ti —
Briga me, nek te živa kažu, samo kad
Izgineš.

Tindar.

Učiniš li, lje bez kazne ne'š,
Ovamo vrati li se, kako uzdam se!

Aristofont.

Bezmrtni bozi! Sada vidim, sada znam,
O čem se radi. Na slobodi drug je moj
Filokrat — kod kuće, kod oca. Milo mi.
I nikog ne bilo, kom više želim ja!
Al' žalim, uslugu što zlu iskazah tom, —
Rad mene, s riječi mojih sad je sapet on.

Hegion
(Tindaru).

A rekoh li ti, danas da mi ne lažeš?

Tindar.

Jest, reče.

Hegion.

Kako onda lagat' smjede mi?

Tindar.

Jer istina bi gazdi mome škodjela, —
Laž koristi.

Hegion.

Al' tebi ne će!

Tindar.

Slobodno.
Al' gazdu spasoh, — spasu se vesclim ja,
Za čuvara jer me stari gospar njemu da.
Zar za zlo djelo držiš to?

Hegion.

Za najgore!

Tindar.

A ja za dobro, — drukč'je mislim nego ti.
Pomisli, rob kad tvoj bi to učinio
Tvom sinu, kakvom hvalom bi mu platio?
Bi l' roba na slobodu pustio il' ne?
Odvrati!

Hegion.

Mislim.

Tindar.

Što si dakle na me ljut?

Hegion.

Jer njemu vjerniji no meni bio si.

Tindar.

Što? Želje li, za jedne noći i dana
Da skloniš istom zarobljena, nova još,
Odjuče, za te više no za onoga
Da marim, s kime od mala provedoh vijek?

Hegion.

Od njega dakle išti hvalu! Vodite!
(Robovima)
Nek prvo teške, krute negve primi on!
Odande dalje ćeš u kamenicu poć!
Iskopat' ondje drugi znadu po osam,

---

[10] Podzemna rijeka, donji svijet, carstvo mrtvih.

No svršiš li podrug posla svaki dan,
Tad ime će ti šestotinaš nadjenut![11]

Aristofont.

Al', Hegione, bozim', ljudma kunem te,
Ne ubij čojka toga!

Nalaže, neka ga vode kovaču, da ga okuje, a onda u kamenicu. Žali, što je izgubio dva sina, — jednoga mu je još malena odnih rob **Stalagmo,** kad je pobjegao, a drugi mu je zasužnjen.

ČIN ČETVRTI.

Dolazi **Ergasil,** obnevidio je od veselja. **Hegion** izlazi; ne opazi ga, ni on njega:

Što više u pameti ja to prevrćem,
To jače mi u duši mojoj raste bol, —
Onako mi se obraz danas zaprljo!
I nijesam mogo prozret' to!
A kad se dozna, 'vako onda sav će svijet:
»Gle, to je starac mudrac, kog nasadili!«
No je l' Ergasil ono, što ga vidim ja?
Gle, plašt svoj skupi,[12] — što li smjera,
snuje on?

Ergasil.

Ergasile, otezat' nemoj, — posla dajde maši se!
Prijetim, prijeteć' branim, nitko na put da mi
ne stane,
Već ako misli tko, da dosta dugo živio je već.
Tko mi na put stane, zubma stat će!

Hegion.

Taj će na šake!

Ergasil.

To odlučih. Stoga svojim neka putem ide svak,
Nitko na ulici toj nek' posla nema nikakva.
Jer mi šaka krupno tane, lakat teška
strijela je,
Zidoder rame, — koljenom kog shvatim, na tle
s njime ću;
Ljude sve zuboberma ću stvorit, na kog
banem ja!

Hegion.

Kakva to je prijetnja? I ne mogu da se
načudim.

Ergasil.

Ma učinit ću, te dan će, mjesto, mene pamtit'
on, —
Tko u toku ustavi me, dah ću njemu ustavit'!

Hegion.

Što taj čovjek tako strašno sprema prijenjam'
takvima?

Ergasil.

Da mi s krivnje svoje ne strada tko, prvo
nalažem:
U kući vi ostanite, šaka mi se čuvajte!

Hegion.

Bome, čuda, nije l' želudac mu podo hrabrost
tu!
Jao jadnom, čijoj hrani sad je posto goso on!

Ergasil.

Onda tovi svinje mlinari, što svinje mekinjam'
Hrane — s vonja nitko pokraj mlina proći ne
može, —
Ugledam li na ulici vani čiju svinju gdje,
Iz gospara samih šakam' ja ću izbit mekinje!

Hegion.

Ko kralj kakav i ko siledžija zapovijedat' zna
Sit je čovjek, doista u želucu mu hrabrost ta.

Ergasil.

Onda ribari, što ljudma nude ribu smrdljivu,
A sve kasom u skok kljuse jadno vuče,
vozi je —
Njezin vonj šetače sve iz trijema na for
pognat zna,
Njih ću ja po labrnji im onim mrežam
ribarskim,
Da mi znadu, kako tuđem nosu dodijavaju!
Onda mesari, što ovcam' mlado grabe sa sise,
Što za klanje kupcu mršad šalju, cijenu
dvostruku
Za janjeće[13] ištu, škopcem krste ovna matora,
Ugledam li gdjegod vani na ulici škopca im,
Škopca ću i gospodara stvorom stvorit
prejadnim!

Hegion.

Krasno! Baš ko edil[14] taj tu zapovijedi izdaje.
Čudim se, nad trgom da mu vlast Etolci ne
dali.

Ergasil.

Nijesam ja čankoliz sada, već nad kraljevima
kralj, —
Tol'ka im u luci roba, hrana je za želudac!
Al' što starca Hegiona radošću ne obaspem?

Hegion.

Kakva to je radost, kojom radostan me dariva?

Ergasil.

Hej, gdje ste? Je li ovdje tko? Otvorit vrata
ne će l' tko?

Hegion.

Taj na ručak dolazi!

Ergasil.

Otvor'te oba krila mi,
Lupom, naletom dok vratima vam propast
ne spremim!

Hegion ga zovne, a on mu saopći, da je u luci vidio sina i roba **Stalagma. Hegion** ide u luku i prepušta kuću **Ergasilu,** neka gospodari po svojoj volji. On harači.

ČIN PETI.

Vraća se **Hegion** s **Filopolemom, Filokratom** i **Stalagmom. Filokrat** traži od **Hegiona,** da mu vrati roba. **Hegion** šalje po nj. **Filokrat** i **Filopolem** idu u kuću, a **Hegion** pita **Stalagma,** kud je odnio sinčića njegova. On veli, da ga je prodao Elejcu **Teodoromedu,** a to je otac **Filokratov.** Zove **Filokrata,** i sve se razjasni. Dolazi **Tindar:**

Mnogu sliku muka, što na Aherontu muče se,
Vidjeh čestoput, al' nijedan Aheront nije to,
Što je kamenica moja. Tamo, — tu tek mjesto
je,
Naporom gdje umor moraš istjerati iz tijela.
Jer čim 'namo stigoh, meni, ko što djeci
gospodskoj
Male čavke, plojke, koke daju, da se igraju,
Tako isto grebeđeda[15] dali, da se zabavim.
Al' pred vratim eno gazde! Gle, i gazda moj
je tu!

Hegion.

Zdravo, sinko, vruća željo moja!

---

[11] Svaki rob izvadi na dan po 8 greda; ne izvadi li Tindar 12, dobit će silu (600) batina.

[12] Robovi, kad žuri im se, skupe plašt i prebace preko ramena.

[13] Za janjetinu.

[14] Vrhovni činovnik policije.

[15] Grebeđed, futavac, ovdje motika.

Tindar.

Hm, što? — sinko — zar?
Ha, znam, zašto sebe ocem, mene sinom gradiš ti,
Jer mi, baš ko roditelji, svjetlost danju gledat' daš. [16]

Filokrat.

Tindare, zdravo!

Tindar.

I ti, rad' kog muku ovu mučim ja.

Filokrat.

Al' ću sad učinit, te ćeš slobodan i bogat bit.
To ti otac, ono rob, što tebe četrgodišnjeg
Ukro ovdje pa te za šest mina[17] prodo ocu mom.
On te 'nako mala meni dečku malom na dar da.
To je odo taj, — iz Elide ti mî poveli ga.
Da, sin toga — eno u kući — je brat tvoj rođeni.

Tindar.

Što ti veliš? Dovede l' odande sužnja — sina mu?

Filokrat.

Jest, već u kući je.

Tindar.

Bome pravo, dobro uradi.

Filokrat.

To ti otac sad je, ono tat, što mala odn'o te.

Tindar.

Al' ću velik velika ga rad' krađe krvniku dat'!

Filokrat.

Zasluži.

Tindar.

Po zasluzi ću bome zasluženu dat
Al reci, molim, jesi l' otac mi!
(Hegionu).

Hegion.

Da, sinko moj!

Tindar.

Sad tek na pamet mi dolazi, da oca, čuo sam,
Ko u magli, baš Hegion jednom davno zvali mi.
To sam ja!

Filokrat.

Sa okova nek', molim, lakši ti je sin,
Ovaj teži rob!

Hegion.

Zacijelo prva mi je briga to.
Uđimo! Kovača zvat ću, tebi neka okove
Skine, ovom poda.

Stalagmo.

Nemam ništa, — pravo uradi.[18]

---

[16] Roditelji su ga rodili na svijet, a on ga je sada izvadio ispod zemlje.

[17] Mina, danas neko 9.000 Din.

[18] Pravo radiš, da mi bar nešto podaš, kad nemam ništa.

KONAC.

Nikola Fink.

ŠTA JE MATERIJA?

Na ovo vam pitanje ne mogu dati nikakovog određenog i kratkog odgovora i ako ono muči čoveka već od pamtiveka. Već je grčki filozof Thales u šestom veku filozofirao o materiji. Voda je pratvar, iz koje su sve žive i nežive stvari postale, veli Thales. Savremenik Thalesov Anaksimander uzimao je, da je temeljna tvar još finija od vode a zvao ju je apeiron. Jedan vek kasnije javlja se Empedoklo, koji postavljaju tezu o četiri elementa: vatra, voda, zemlja i uzduh. Ta su četiri elementa reprezentanti glavnih svojstava materije. Tako nam vatra prikazuje svojstva suho i toplo, voda hladno i vlažno, uzduh vlažno i toplo, a zemlja suho i hladno. Međusobni odnošaj ovih četiriju elemenata i njihovih svojstava može se prikati ovom shemom:

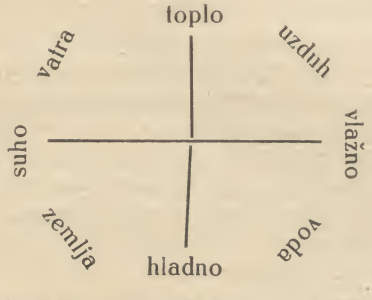

Sljedbenik Empedoklov Aristotel dodao je u četvrtom veku još i peti elemenat — eter, nazvan posle esentia quinte (kvintesenca), neodređenog više duševnog karaktera, koji je još u srednjem veku igrao veliku ulogu.

Uz ovu nauku o elementima nastala je u ono doba u Grčkoj i nauka o atomima, koju su u petom veku osnovali Leukip i Demokrit. Najmanje čestice sviju tvari su atomi, koji se ne mogu dalje deliti u manje čestice. Atomi su različne veličine, oblika i težine, a nalaze se u neprestanom gibanju. Da se mogu gibati potreban je prazan prostor, pa zato Demokrit i kaže: »Zbiljnost je samo atom i prazni prostor«. Zbog različne težine atoma i njihovog gibanja sudaraju se atomi i proizvode vrtloge, koji teraju laglje atome u vis (vatra i uzduh) a teži padaju dole (voda i zemlja). Ovo grčko shvaćanje o elementima i atomima vredilo je nepromenjeno dugo u srednji vek, a i danas posle dve tisuće godina moramo priznati, da u grčkoj nauci o atomima ima nešto istine, kako ćemo to kasnije čuti.

U četvrtom veku posle Isusa pojavila se misao o pretvorbi neplemenitih metala u plemenite (zlato, srebro) s pomoću kamena mudraca — lapis philosophorum — i o dobivanju universalnoga leka — velikog eliksira, koji treba da bude lek proti svima bolestima. Ta je nauka dobila ime alkemija*, a dvanaest je vekova prošlo u tom traganju, dok čoveči duh nije klonuo razabravši, da nije kadar provesti tu transmutaciju metala. To i je velika zasluga alkemije, a da ne spominjem či-

---

* Al je arapski član, a kemi znači crn — odnosi se na crnu zemlju oko Nila — Egipat.

tav niz kemijskih produkata i laboratorijskih operacija, koje su alkemisti pronašli u svojim laboratorijima tražeći kamen mudraca i veliki eliksir.

Mi smo do nedavna još s ironijom spominjali nastojanje alkemista o pretvorbi metala. Danas nam ovo nastojanje nije više baš tako ni apsurdno kad imamo dokaza, da se elementi mogu pretvarati jedni u druge, kako ćemo o tom kasnije čuti.

Za vreme alkemističkog perioda evolucionirao se je i pojam elementa, pa na mesto četiri grčka elementa dolaze tri nova: sal, merkurius, sulfur (so, živa, sumpor). Tu je nauku o ta tri elementa prihvatio u 16. veku i ženijalni lekar, alkemist i astrolog, poznati svadljivac i hvalisavac, a pomalo i fićfirić Švajcarac Philippus, Aureoulus Theophrastus, Bombastus, Paracelsus von Hohenheim, koji je postavio tezu: Nije glavna zadaća kemije da pravi zlato već da proizvodi lekove. Ljudsko telo sastoji od tri elementa: sal, sulphur, merkurius. Poremeti li se odnošaj tih elemenata u ljudskom telu nastaje bolest, koju treba lečiti dodavanjem tih elemenata u obliki lekova.

Paracelsus, za kojega inače znamo da je mnogo putovao — bio je i u Varaždinu, — prvi je prekinuo sa alkemijom i osnovao t. zv. nitrokemiju — lekarsku kemiju. Time je kemija sašla sa oblaka fantazije i postavljena na ozbiljnije temelje i ako još nema karakter čiste nauke, koji joj dao tek u 17. veku Englez Robert Boyle u svom Preliminary discourse, gde veli: »Kemici su se dali do sada voditi uskim principima napuštajući više stanovište. Oni su držali, da im je zadaća pripravljati lekove, ekstrahirati i transmutirati elemente. Ja sam kušao da obrađujem kemiju sa sasvim drugog stanovišta ne kao lekar ili alkemist već kao filozof«. Boyle je prvi jasno i sigurno izrekao definaciju elementa, koju mi u glavnom i danas prihvaćamo: Elementi su takove jednostavne tvari, koje mi današnjim našim sredstvima ne možemo dalje da rastavimo.

Koncem sedamnaestoga a početkom osamnaestoga veka javlja se u Nemačkoj Georg Ernest Stahl sa svojom flogistonskom teorijom. On je prvi pokušao da postavi naučnu teoriju izgaranja. Stahl drži, da kod izgaranja, kalcinacije (rđanja) i disanja gubi materija, koja se kod toga menja, neku finu tvar — flogiston. Čini se na prvi pogled da će nekako tako i biti. Ali kako će flogistonska teorija rastumačiti pojavu, da kalcinacijom (rđanjem) postaju tvari teže, a da i ne spominjemo fakat, da su gazoviti produkti izgaranja uvek teži od tela, koje je izgorilo. Tu se dakle nije ništa moglo izgubiti već naprotiv tu nešto ulazi u tvari. Flogistonska teorija kušala je to rastumačiti time, da je uzimala da flogiston imade negativnu težinu. I ako ova teorija nije mogla ostati duga veka, moramo ipak priznati Stahlu, da je prvi uočio analogiju, ili bolje istovetnost pojava, koje su na prvi pogled vrlo različite kao što je disanje, gorenje i kalcinacija (rđanje) kovina. To je prvi pokušaj jedne naučne teorije izgaranja i disanja.

V. Cotič : SJENIK orig. drvorez

Dne 1. novembra 1772. predao je 29-godišnji Antonie Laurent Lavoisier tajniku francuske Académie des Sciences u Parizu zapečaćeno pismo, koje je otvoreno tek na sednici dne 5. maja 1773. Poznati francuski fizičar Duhan, koji je nedavno umro, veli, da je u tom pismu ne samo slava Lavoisier-ova već i slava Francuske. Ono se može smatrati krštenicom moderne kemije.

Šta piše u tom pismu?

»Ima tome osam dana, što sam otkrio, da sumpor kod izgaranja ne samo da ne gubi svoju težinu, već je naprotiv dobiva t. j. od jednog livra sumpora se dobije

više nego jedan livar vitriolne kiseline, ne računajući ovamo vlagu, koju je kiselina upila iz uzduha. Isto je kod fosfora. To povećanje težine ide na račun jednog dela uzduha, koji se kod izgaranja veže i spaja sa sumporom«. — Malo dalje kaže Lavoisier: »I ja sam se uverio da povećanje težine kod kalciniranja metala imade isti uzrok. Ovi su moji nalazi potvrđeni eksperimentom«.

Ono dakle, što se je do sada previđalo i što se nije smatralo bitnim, t. j. da tvari izgaranjem i kalciniranjem postaju teže, stavljeno je sada u središte interesa.

Dve godine kasnije (g. 1774.) dolazi u Pariz slavni engleski kemičar i pristaša flogistonske teorije Priestley i pokazuje vrlo efektne pokuse sa »deflogistonovanim uzduhom«, kako je on zvao današnji naš kisik, a kojega je dve godine prije toga bio otkrio. Lavoisier, koji je tom predavanju prisustvovao, uočio je odmah znamenovanje tih Priestley-ovih pokusa i bi mu jasno, da je taj »deflogistovani uzduh« glavni princip kod izgaranja. Lavoisier je odman u svom laboratoriju ponovio te pokuse. Spalio je diamant i našao je, da daje »kredinu« (ugljičnu) kiselinu isto kao i čisti ugljik, ili kao što fosfor daje fosfornu a sumpor vitriolnu (sumpornu) kiselinu. Zbog toga je dao tom novom elementu ime oxygene (oxygenum). Kasnije se je našlo, da »oksidacijom« mogu nastati i produkti upravo obratno kiselinama, a to su baze (lužine), pa ime kisik ima danas samo povjesničko znamenovanje. Budući da i disanjem nastaje ugljična kiselina, došao je i do ispravnog shvaćanja disanja. On je našao, da se kod izgaranja i troši samo $^1/_5$ od sveukupnog obujma uzduha — a ostatak je dušik (apote), koji guši gorenje i život, a kojega je 1872. otkrio Rutherford. Kasnije je to potvrdio i kod kalcinacije kositra.

Na osnovi svih tih svojih opažanja izriče Lavoisier g. 1785. svoju teoriju oksidacije, koja stoji u tome, da kod izgaranja, kalcinacije metala i kod disanja prima telo u sebe kisika, a uzduh gubi upravo toliko, za koliko oksidirana tvar postaje teža.

To što je našao kod oksidacije proširuje Lavoisier na sve kemijske pojave te tako dolazi do zakona o neuništivosti materije: kod svih kemijskih procesa je suma težine prije i posle reakcije stalna. »Rien ne se crè rien ne se perd«. To je osnovni zakon moderne kemije.

Tim zakonom ustaljuje se također nauka o kem. elementima, jer neuništivost materije baš i stoji u tome, da se kod kemijskih procesa ne menja težina elemenata. Zakon o neuništivosti elemenata.

Lavoisier je tako sa tezuljom u ruci konačno oborio flogistonsku teoriju, koja je upravo antipod njegovoj. Od doba Lavoisier-ova nastaje nova epoha — epoha moderne kvantitativne kemijske nauke. Toga su bili svesni već i njegovi savremenici, pa nije ni čudo, da je poznati francuski kemičar Fourcrois u svom zanosu izjavio, da je kemija »science française«.

Sve zasluge Lavoisier-ove nisu međutim smetale predsednika revolucionarnog tribunala, da izjavi: »Nous si avous plus besoin des savants!« i tako pade 8. maja 1794. pod gijotinom glava čoveka, za kojega je i za vreme Velikoga Rata izjavio jedan poznati njemački kemik da pripada »zu den glänzendsten Persönlichkeiten, welche die Geschichte der Wissenschaft kennt«.

Kad je već reč o Lavoisieru, ne smijemo prećutati ni njegovog velikoga preteču ruskog kemičara Mihajla Lomonosova, koji je u svojim Elementa Chymicae Mathematicae (1741.—1752.) iznio sasvim jasne predodžbe o izgaranju i kalcinaciji metala, kod čega on konstatuje povećanje težine na račun čestica uzduha. Ujedno iznosi svoje mišljenje o atomističkoj konstituciji tvari te o toplini, koja nastaje gibanjem atoma. Tamo on izriče i zakon o neuništivosti materije. — Sve napori, koji su primljeni u nauci tek mnogo godina kasnije.

Da je Lomonosov živio u drugoj sredini, pa da nisu njegove radnje bile što ostale u rukopisu, a što pisane latinskim jezikom, ne znam ne bi li mi danas Lomonosova slavili kao osnivača moderne kemije. Tek početkom 20. veka otkrio je Menšutkin radnje Lomonosovljeve u arhivima petrogradske akademije nauka i izdao ih g. 1904.

Iza Lavoisiera nastupa dulji razvitak kemijske nauke — otkrivaju se u kratkim vremenskim razmacima temeljni kemijski zakoni jedan za drugim.

V. Cotič: SLOVENSKA KUĆA orig. drvorez.

God. 1803. izdao je Berthollet, profesor u Collège de France knjigu: Essay d'une statique chimique, u kojoj dokazuje da kemijski spojevi ne nastaju po stalnim razmjerima i da je njihov sastav ovisan o masi tvari, koja ulazi u spoj. Protiv toga ustaje njegov sunarodnjak Proust, tada profesor u Madridu .Osam je godina trajala naučna polemika između ta dva učenjaka uz napetu pažnju čitavoga tadanjega naučnog sveta, a svršila je pobedom Proustovom, koji je postavio zakon o stalnim uteznim razmjerima, po kome se dva ili više elemenata spajaju uvek samo po određenim uteznim razmjerima. Proust je kod toga upozorio na razliku između kemijskih spojeva s jedne strane i smesa (rastopina i metalnih legura) s druge strane, što Berthollet nije znao pravo razlikovati.

I ako se je u ono doba činilo da je Berthollet potpuno i konačno pobeđen, mi danas znamo, da je u stvari imao donekle i on pravo. Tu se ne radi samo o različitoj definiciji kemijskog spoja, već je Berthollet bio prvi, koji je uočio t. zv. zakon o delova-

nju masa, kojega su tek pola veka kasnije jasno izrekli Guldberg i Waage.

U vezi sa Proust-ovim zakonom je i zakon Jeremias-a Benjamina Richtera, koji je u svojoj Anfangsgründe der Stöchiometrie oder Messkunst chemischer Elemente (1792.—1794.) postavio zakon neutralizacije, po kome se baze i kiseline neutraliziraju uvek samo u određenim — ekvivalentnim — količinama ili kako on općenito kaže: »Gott hat alles nach Mass, Zahl und Gewicht geordnet«. Kako je Richter-ovo delo bilo nejasno pisano u flogistonskom duhu, ostalo je neko vreme nepoznato.

God. 1803. pročitao je privatni učitelj John Dalton pred članovima Literary and philosophical society u Manchesteru radnju, koja je u proširenom obliku izašla g. 1808. pod naslovom: New System of chemical philosophy. Dalton je u toj svojoj radnji izrekao prvi put t. zv. zakon o multiplim uteznim razmjerima, po kome se elementi spajaju ne samo po stalnim već i po mnogokratnicima tih omera.

Baveći se proučavanjem gazova našao je čudnovati fakat, da uz istu količinu vodika dolazi kod uljetvornog gaza (etilena) dva puta toliko ugljika nego kod močvarnog gaza. Analogne pojave nalazi on i kod drugih nekih gazova. Tako ima:

močvarni gaz 1 d. vodika 3 d. ugljika;
uljetvorni gaz 1 d. vodika 2×3 d. ugljika;
ugljik-monoksid 8 d. kisika 6 d. ugljika;
ugljik-dioksid 2×8 d. kisika 6 d. ugljika;
dušik-oksidul 14 d. dušika 1×8 d. kisika;
dušik-oksid 14 d. dušika 2×8 kisika;
dušik-dioksid 14 d. dušika 3×8 kisika;
dušik-dioksid (tetraoksid) 14 d. dušika 4×8 kisika;
dušik-pente-oksid 14 d. dušika 5×8 kisika;
voda 1 d. vodika 8 d. kisika;
amonijak 1 d. vodika 4.7 d. dušika;
klorovodik 1 d. vodika 36.5 d. klora.

Dalton je te pojave mogao da rastumači jedino na taj način, da uzimlje, da se svaki pojedini elemenat sastoji od izvanredno mnogo vrlo sitnih čestica — »atoma«, koji su međusobno jednako veliki i jednako teški. Kako vodik ulazi u najmanjim količinama u razne spojeve, dao mu je Dalton atomnu težinu jednaku jedan, dok je atomna težina kisika po Daltonu jednaka osam. Spoji li se atom vodika sa atomom kisika, dobivama »atom« vode, u kojem je omer vodika prema kisiku kao 1 : 8. Što vredi za jedan atom, vredi i za milijarde — omer ostaje uvek isti.

Analogno je kod uljetvornog gaza. Tu se spaja jedan atom vodika s jednim atomom ugljika, t. j. u omeru 1 : 3. Kod uljetvornog gaza se spaja jedan atom vodika sa dva atoma ugljika t. j. u omeru 1 : 2 . 3.

Tom svojom atomističkom hipotezom nastojao je Dalton da rastumači zakone o stalnim i multiplim razmjerima. I ako se ova hipoteza osnivala na zdravoj osnovi, ipak nije mogla da se dovede u sklad. Tako nije mogla da rastumači zakon o volumnim razmjerima, kojega je otkrio Gay-Kusser, profesor na Ecole polytechnique u Parizu u društvu sa njemačkim učenjakom Alexander von Humboldt-om. Taj zakon kazuje, da se gazoviti elementi ne spajaju samo po određenim uteznim već i po odredenim i vrlo jednostavnim volumnim razmjerima Tako se n. pr. 1 vol. klora spaja sa 1 vol. vodika dajući 2 vol. klorovodika ili 2 vol. vodika se spajaju sa 1 vol. kisika dajući 2 vol. vodene pare.

Taj zakon doveo je u sklad s atomističkom hipotezom talijanski conte Amadeo Avogadro u jednoj svojoj radnji, koja je izašla u Journal de physique god. 1811. Avogadro je na osnovu teorijskih razmatranja došao do uverenja, da u jednakim obujmima raznih gazova uz isti pritisak i istu temperaturu mora da bude uvek isti broj najmanjih čestica. Ta Avogadrova hipoteza tumači nam zakon obujma. Avogadro uzimlje, da se kod spajanja klora i vodika spaja po jedna čestica klora i jedna čestica vodika u jednu česticu klorovodika. Budući da broju čestica odgovara broj volumena, to bi morali očekivati da će nastati jedan obujam klorovodika. Doista nastaju dva obujma. To možemo samo tako da rastumačimo, da uzimljemo da se svaka najmanja samostalna čestica elementarnog gaza - »molekula« - sastoji od po dve istovrsne čestice — »atoma« istog elementa. Slično je tumačenje za spajanje vodika i kisika u vodu. Označimo li (po Berzelius-u) atome sa »simbolima« i to vodik sa H, klor sa Cl, a kisik sa O, broj atoma u molekulama sa malim indeksom, a broj molekula sa faktorom pred »formulom« dobivamo ove »jednadžbe« za spomenuta dva »kemijska procesa«.

$$H_2 + Cl_2 = 2HCl$$
$$2H_2 + O_2 = 2H_2O$$

Simboli (H, Cl, O) ne znače samo elemenat već upravo atom elementa sa njegovom »atomnom težinom« (1, 35.5, 16), a formule (H_2, Cl_2, HCl, O_2, H_2O) znače molekule elemenata i spojeva i njihove »molekularne težine«. Onu težinu, koja se spaja sa jedinicom vodika zovemo »ekvivalentnom težinom«. Tako je ekvivalentna težina kisika = 8, atomna težina = 16, a molekularna = 32. Znakom jednakosti izražen je zakon o neuništivosti materije; indeksnim zakon o stalnim razmjerima; u faktorima zakon obujma.

Avogadrova radnja je bila prilično nejasno pisana, pa je savremeni kemici nisu razumeli i pala je u zaborav. Tek nekih 40 godina kasnije došla je ona do svog znamenovanja, a u najnovije vreme podignuta je šta više na nivo zakona, jer mi danas znamo tačan broj molekula gaza u određenom volumenu.

Otkrićem Lavoisier-ovog zakona o neuništivosti materije pa zakona Proust-ovog o stalnim, Daltonovog o multiplim i Gay-Lussai-ova o volumnim razmjerima, koje Nemci zovu »stehimetrijskim zakonom«, a Francuzi »velikim zakonima« (les grands lois) dobila je naša nauka solidnu bazu ,na kojoj se mogla dalje razvijati.

Dalton još nije tačno poznavao ekvivalentnih odnosno atomnih teza pojedinih elemenata. Njegovi se neki brojevi znatno razlikuju od naših današnjih, od kojih sam neke gore spomenuo. Iako pojedine atomne težine nisu bili celi brojevi to je ipak engleski lekar Prout* izrekao misao da su atomne težine mnogokratnici vodika t. j. da se atomi raznih lemenata sastoje od atoma vodika. Da se ta zamamljiva hipoteza uzmogne dokazati, trebalo je odrediti što tačnije atomne težine različnih elemenata. Na taj se je posao bacio u prvom redu veliki švedski kemik Jôus Jacob Berzelius, koji je našao da neki elementi imaju cele brojeve za atomne težine a neki ne, pa je otklonio

———

* Izg. Prout — ne zameni sa Proust (izg. prust).

Prout-ovu hipotezu. Kasnije su se tim problemom bavili Belgijnac Has, Čeh Bohuslav Brauner, a u najnovije doba Amerikanac Th. Richards i Švajcar Ph. A. Guye, pa su potvrdili nalaz Berzelius-ov. Iako mi danas znamo da mnogi elementi nemaju za atomne težine cele brojeve, ipak je zadnjih godina postala Prout-ova hipoteza opet aktueln ai vrlo verojatna.

God. 1807. izlučuje Englez Sir Humphry Davy s pomoću električne struje iz rastaljene lužine metale natrij i kalcij, koji se, bačeni na vodu, zapale razvijajući vodik. To je otkriće pobudilo senzaciju, kao nekada 50 godina prije Brand-ovo otkriće fosfora ili 90 godina kasnije Curie-ovkino otkriće radija. Davy postaje time osnivač elektrokemije, kojoj njegov učenik Michael Faraday postavlja osnovne zakone. Otkrića Davy-a i Faraday-a dovode Berzelius-a do njegove dualističke teorije kemijskih spojeva, po kojoj se svaki spoj sastoji od dva dela — elektropozitivnoga i elektronegativnoga. Proti toj teoriji energički ustaje znameniti francuski kemik Jean Baptiste André Dumas postavivši unitarističku teoriju, po kojoj je svaki kemijski spoj jedna zatvorena celina. Ta je borba trajala do g. 1840., kad je sve više i više materijala sabrano za Dumas-ovo shvatanje, koji su razlozi silili i najodušević jenije pristaše Berzelius-ove da napuste njegovu teoriju, što je on smatrao nezahvalnošću svojih bivših učenika i osobnom uvredom, jer nije mogao da shvati i prizna Dumas-ovu teoriju. Danas znamo da i Berzelius ima donekle pravo kod spojeva t. zv. elektrolita, a s druge strane ni Dumas-ova teorija ne stoji u svojoj prvobitnoj formi.

God. 1828. uspije mladom učitelju na obrtnoj školi u Berlinu Friedrichu Wöhleru da zagrevanjem amonij-cijanata dobije mokraćevinu. Tu je prvi put uspelo proizvoditi »in vitro« organsku tvar. »Vis vitalis« nije dakle, kako se je do tada mislilo, potrebna za stvaranje organske materije; time pada ona oštra granica između anorganske i organske kemije. Amonij cijanat i mokraćevina imadu isti procentni sadržaj ugljika, dušika, vodika i kisika, a ipak su potpuno različitih svojstava. Takove spojeve nazvao je kasnije Berzelius izomernima.

Wöhler i njegov prijatelj Justus Liebieg osnivači su organske kemije u današnjem modernom smislu. Organska kemija ne znači više kemija samo onih spojeva, koji dolaze u živim organizmima, već kemija ugljikovih spojeva uopće. Kako ugljikovih spojeva samih poznamo više nego li svih drugih spojeva zajedno uzimljemo kemiju ugljikovih spojeva, ili kako se obično kaže, organsku kemiju kao posebnu kemijsku disciplinu. Ime »organska« kemija ima posle Wöhler-ovog otkrića samo historijsko znamenovanje.

Liebieg, koji je sa 21 godinom postao univerzitetski profesor, znamenit je i zato, što je uveo praktičku laboratorijsku obuku za studente kemije na univerzitetima. On je postavio i t. zv. mineralnu teoriju hranidbe zelenog bilja (1840.), prema kojoj je jedino zelena biljka kadra, da iz mineralnih sastojina, koje crpe korenjem iz zemlje i ugljične kiseline, koju prima lišćem iz uzduha, stvara »en masse« organizovanu materiju s kojom izgrađuje svoje telo. Svi ostali živi organizmi (životinje i nezelene biljke nametnice) hrane se što direktno što indirektno proizvodima, koje stvaraju zelene biljke.

(Nastavit će se.)

L. N. TOLSTOJ:

DJEČJA MUDROST.

O bogatstvu.

Na verandi pred kućom sjedi domaćin, domaćica, kćerka i šezgodišnji Vasja. Odraslija djeca igraju tennis. Dolazi mlad siromah.

Domaćin (siromahu): Šta si ti?

Siromah: Pa eto šta sam. Smilujte se radniku bez posla. Otkad sam ostao bez posla idem ne jedući. Bio sam u Moskvi, sad idem kući. Pomozite bijednom čovjeku.

Domaćin: A zašto si bijedan?

Siromah: Pa jasno je zašto — sirotinja.

Domaćin: Da radiš, ne bi bio siromašan.

Siromah: Volio bih raditi, ali sad nema posla. Sve je zastalo.

Domaćin: Zašto drugi rade, a ti nemaš posla?

Siromah: Vjerujte savjesti, svom bi dušom radosno radio. Ne primaju me. Smilujte se gospodine. Drugi dan putujem ne jedući.

Domaćin (gleda u novčanik. Ženi): Avez vous de la petite monnaie? Je n'ai que des assignats.[1]

Domaćica (Vasji): Idi, pametni moj, u mojoj torbici, na stoliću više kreveta je novčanik, uzmi ga i donesi.

(Vasja ne čuje, što mu kaže majka, nego gleda siromaha ne skidajući očiju s njega.)

Domaćica: Vasja, ne čuješ? (Povuče ga za ruku) Vasja!

Vasja: Izvoli mama.

(Domaćica mu ponavlja, kamo treba ići i što treba uzeti.)

Domaćin: Pričekaj, odmah. (Siromah se povlači u kraj. — Ženi francuski): To je strašno, koliko ih samo hoda bez posla. Svi su lijenčina. Ali svejedno je užasno, ako je gladan.

Domaćica: Pretjeruje. Govore, doduše, da je isto tako i u inozemstvu. Čitala sam da u New-Yorku ima oko 100.000 nezaposlenih. Hoćeš još čaja?

Domaćin: Nalij malo. (Zapali duhan. Ćutanje.)

(Siromah ih gleda, kima glavom i kašlje, nastojeći da im skrene pažnju na se. Vasja dolazi sa novčanikom, odmah traži očima siromaha i, davši novčanik materi, ustavlja pogled na njemu.)

Domaćin (izvadi grivenjik[2] iz novčanika): Evo ti dakle, kao tebi. uzmi.

---

[1] Imaš li sitniša? Ja imam samo note.

[2] Srebreni novac od 10 kopjejki.

Siromah (skidajući kapu, klanja se, uzima novac): Blagodarim, hvala i na tom. Zahvaljujem vam, što ste se smilovali siromašnom čovjeku.

Domaćin: Žalim samo, što ne radite. Da radite, ne bi bili siromašni. Ko radi taj nije siromah.

Siromah (primivši novac, namjestivši kapu i okrenuvši se reče): Istina je, da od rada ne ćeš postati bogat nego grbav. (Odlazi.)

Vasja: Šta je on to rekao?

Domaćin: Rekao je njihovu glupu, seljačku poslovicu, da od rada ne ćeš obogatiti nego ogrbaviti.

Vasja: Šta to znači?

Domaćin: Pa to, kao da od rada čovjek samo ogrbavi a ne obogati.

Vasja: Zar to nije istina?

Domaćin: Razumije se, da nije. Oni, koji se tako klatare kao taj i neće da rade, ti su uvijek siromašni. Obogate samo oni, koji rade.

Vasja: Pa kako to, da smo bi bogati a ne radimo?

Domaćica (smije se): Po čemu ti sudiš, da tata ne radi?

Vasja: Ja ne znam, ali mi smo vrlo bogati, pa bi tata morao mnogo raditi. A zar on tako mnogo radi?

Domaćin: Nisu svi poslovi jednaki. Možda je moj posao takav, da ga svako ne može raditi.

Vasja: Pa šta ti radiš?

Domaćin: Radim to, da sve vas hranim, odijevam, školujem.

Vasja: Pa to isto radi i on. Zašto onda on mora biti tako bijedan, a mi eto tako ...

Domaćin (smije se): Evo, dakle, rođenog socijalista.

Domaćica: Da, da, kaže se: »Ein Narr kann mehr fragen als tausend Weise antworten können«: svaka budala može više pitati nego bi hiljadu filosofa moglo odgovoriti. Trebalo bi reći: ein Kind — ne budala nego svako dijete.

Preveo **St. Stojadinović.**

HRISTE!.....

Hriste! Ti si junak vaskresenja
Tvoje rane žrtve su spasenja,
Moć pokaži svoga proviđenja
Pa provedi delo izmirenja.

Jer nesloga ta grobnica stara
Sadržinom duše Ti obara
Naći će se nekolko grobara
Da s' zakopa i grobnica stara

Šta hoćete zalutale duše?
Kad bejaste u najvećoj muci
Lance ropstva sa vašijeh ruku
Presekli smo sa mačem u ruci.

Što vučete mrku ponoć sada
Na slobode lepe dane ove
Što idete za tim mrklim glasom
Kojim Demon u pak'o vas zove?

Puca kamen sa grobnice stare
Sviće zora sa Jadrana plava
Bar da Hriste zalutala duša
Iz grobnice s Tobom vaskrsava!

Hriste! Ti si junak vaskresenja
Tvoje rane žrtve su spasenja,
Moć pokaži svoga proviđenja
Ti provedi delo izmirenja.

Dušan Medaković, VIII. razr. gimn.

Subotica.

Jaroslav Vrchlický

S češkoga preveo Roko Klaić.

ZAPAD.

Od mora danka Ivo nije plaćo,
i gore što je, on se nije svraćo
u dvorac kraljev, premda ljeto peto
već vijenac krasi Knuta čelo sveto.
I kralj mu svoje poslanike slao,
a on im vepre tuste u čast klao
i punim vrčem sve ih pozdravio,
al danka platit ipak nije htio,
već kralju starom poslo poruk taki:
»Uz more svezo kopno Bog je jaki,
i ljudma dao vlast na zemlji ovoj,
a vazduh plavi volji jastrebovoj;
ti svem si goso, kud ti kroči noga,
tek moru nijesi, to je posjed Boga,
te bokcu patri kô i kralju isto:
svim, koji ljube lice njegvo čisto,
svim, koji po njem mrežom svojom kruže,
svim, koji za njim svakom zgodom tuže.
Od šuma tražit danak možeš vazda,
od hrane, pića, jer si svemu gazda,
tek moru nijesi, sinjem moru dragom!
O kremen tuci ruke cijelom snagom,
pa ipak ne ćeš njega smrvit moći,
već krv će tebi ispod kože poći.
A svakog stigne ista kob zacijelo,
tko vjenča plijenom mjesto krunom čelo.«

I vjeran riječi nije danka slao,
već na sve strane štitom zveketao,
a rog mu ljude u borbu pozivo,
na gradu stijeg mu lepršao živo,
a konji išli u pokolj su smjelo,
da prah je skrivo vedro nebo cijelo.
Al prije nego borba ljuta prođe
u ropstvo pade. Ivo odveć pođe
pred četu bojnu, pa ga u tom trku
svi prepoznali po sijedom brku.
On sputan bude. Svakog spopa jeza,

tko ugledao zbliza šumskog kneza.
No on je tiho čeko sudbu krutu
i svezan stupo u stan kralju Knutu.
Ni glavu svoju ništa ne poniknu,
kad Knutu mračnom ove riječi viknu:
»Ti mnoge lađe, kralju, imaš svoje
i vojsku silnu; sve se zove tvoje,
kud samo krene silna tvoja noga,
al more nije; to je posjed Boga!«
Na riječi ove svi se nasmijali,
a oni, što su Knutu bliže stali,
ti rekli svi su, da mu plamen jarki
iz oka sijevo; i taj plamen žarki,
da sve je žego silnom svojom moći.

I sud je puko jošte iste noći:
S izdajstva teškog Ivo tužen bude
i na smrt suđen; dvorce mu i ljude
sve kralju dadu. Ipak vladar sijedi
njem život pusti spreman je da štedi,
al straha da mu imadu vazali,
tek oči će mu dati da ispali
na morskom žalu ispred bijela grada.
Do smrti svoje rob će biti tada.
A da mu gorka bude bol i muka,
nek sinjeg mora ruga mu se buka.
A vrijeme kazne: baš u zapad sunca,
kad k moru klone s neba sa vrhunca,
nek divne čare gleda zadnji puta,
nek ljuća njemu bude sudba ljuta.
Taj nalog kraljev brzo sad se vrši.
Za dvorcem k moru stijena jedna strši,
ko lavi gladni riču pod njom vali
i na njoj brzo digli oltar mali,
na tronog žara bude postavljena
pred zapad sunca, kad se bijela pjena
sa rumenilom pretvara u tkivo.
Na okup ljude oštar rog pozivo.
Uz trublja svirku sprijeda vladar jaše
i vodi vjerne svoje velikaše —
tu starac stupa, ondje momče živo.
Na koncu konca stupa mračan Ivo,
da zadnji puta motri nebo gore,
i svoju čežnju, svoje sinje more,
pa da ga onda skrije vječna tmuša.

On tiho stao. Bolna njemu duša
po moru lijeće. Slika vrlo krasna!
Gle, straga cijepa stup se svijetla jasna
i s boje dvije stijene obojava,
i sa dva traka šumi zlato dava,
do neba plavog vrh se šume diže,
a sve je divno, kuda oko stiže:
ta zemlja ravna, modro nebo gore,
a kruna svemu: more, more, more!
Tu alem žarki grotlo srebra žari,
tu tamu crnu sjajan požar jari,
u zelen njiva žuč se eno slijeva,
a sjajno zviježđe trepeće i sijeva,
i oblak tanki ukaže se gdjegdje,
i pjena bijela, koja gine negdje,
ko da se ganja četa vodopada,
a tad se javi dúga, neva mlada,
tu mak se divlji sa različkom spliva,
pa oko mokro, a dah težak biva
od milja toga; plahte bijele plove
ko labud samac u krajeve nove.
Oj divna raskoš Jarlu puni grudi,
al java kruta iz sna njega budi
i suza prva niza lice kanu.

I glavu skrene tad na drugu stranu.

O, silni Bože! Nuto krasna hipa!
Taj zapad divni eno ruže sipa,
te svaka stijena gori ametistom,
a svako stablo titra zlatnim listom,
i svaka spilja modru sjenu tvori,
i svaka grana pjevom ptica ori!
On svake jele pozna drvo vito
i svako gnijezdo jastrebovo skrito,
i šúmi nešto, ko glas svećenika,
sve grane gore. Kako divna slika!
A sunce žarko zlatne svoje strijele
sad brzo baca među vite jele,
te krošnje njihne, negda tužne hvoje,
sad crven stijeg su divnožarke boje,
dok oblak praha, što se cestom diže
ko sijavica blista sve to bliže.
I druga suza svlaži Ivi zjene.

Tad pogled željni spram blankitu skrene.
O, kakav prizor! Mrk se oblak svio
nad more sinje, čarnu šumu skrio,
kô jedra bijela na lađi duhova
sve nešta trepti. Vazda raskoš nova!
Pol sunca zađe, a mrak eno smjelo
njeg u se prima ko vulkansko ždrijelo,
a iz njeg teče opet dolje, gore
nad morem vâlâ munjâ novo more.
Taj prizor gine, niče nova slika:
sad spaziš tamo hrabra bojovnika,
a štit mu sijeva jaku o ramenu,
sad jarbol lađe gledaš u plamenu,
sad trošne zide tvrđe porušene,
sad oka tužnog vidiš hladne zjene,
sad perčin trepti na kacigi diva,
sad bozi stari idu preko njiva:
sa cijepom maše Odin, Thor sa batom,
a sve to sijeva grimizom i zlatom!
Al na to sunce skrilo zrake krasne,
ko vatra kad se pastirova gasne.
Jarl oči svoje tada pozatvori,
a suza treća u oku se stvori.

I pogled skrene. Svud je tama veće,
a sa dvije strane k njemu nešto kreće
ko ražanj sjajni... Idu tiha kroka
dva muža k njemu, stali mu do boka —
baš tako zmije gmižu usred tmine —
i svaki šiljak njem u oko rine.
Ko zubar riknu, svakom srce para:
»Sve zalud, kralju, nada tebe vara,
kad misliš jadan, da me jače bije,
što tama pusta cio svijet mi krije,
da jače tužim, što mi pogled jasni

sad motrio je ovaj zapad krasni
i mora čare bez konca i broja.
Oj, varaš ti se! Sada duša moja
taj svemir cijeli može tek da shvati,
U duši mojoj zvijezda roj će sjati
i čar će širit narav meni vazda.
Tvoj lanac kruti moru nije gazda,
a teška sudba ne će slomit mene.«

I nato smiren Jarl u ropstvo krene.

LISTAK:

NAŠIM MLADIM ČITAČIMA.

U narednim ćemo brojevima početi da donosimo, osim nastavaka našega humorističkoga romana, koji odlični ruski pjesnik Valentin Gorjanski piše baš za »Mladost«, i koji će ljepotom svoga humora zacijelo osvojiti srca čitača, kako su ih već lani razblaživale njegove izabrane priče, još i srednjoškolsku pjesmaricu kompozitora Antuna Dobronića s notama, u svakom broju tri do pet pjesmica. Omladinskim zborovima pruža se najbolja prilika, da dođu do prave umjetničke naučne pjesmarice, pisane za njih i za samu čistu umjetnost. — Vrlo žalimo, da nam je poradi raspoređaja materijala morao taj prinos izostati u ovom broju. — Jednako snažno hoćemo da istaknemo i sjajni prikaz talijanskoga narodnoga preporoda u devetnaestom vijeku, iz pera stručnjaka sveučilišnoga profesora dra. Preloga. Naši će čitači naći u toj objektivnoj historijskoj radnji, kojom se osobito ponosimo, iz samih fakata sve bezbrojne analogije s našim današnjim doba, naći će, kako su prolazne sve te nemile naše trzavice i vidjeti, da daleko nad svim malim i zlim triumfuje sjajna ideja pravde i slobode i ujedinjenja naroda iste krvi. — U narednom ćemo broju donijeti i jednu priču Kristijane Solvejgs (gđe. Vojnović, sestre Iva i Luja Vojnovića) »Jedno poslanstvo«, na koji već sada svraćamo pažnju naših čitača. — Mlade prijatelje svoje pozivamo, da nam i ove godine šalju svoje priloge, te ćemo sve dobre stvari rado uvrštavati, a u odgovorima uredništva neuvrštene stvari ocjenjivati. — Ujedno neka nam mladi naši prijatelji samo otvoreno i pouzdano pišu, što bi još željeli, da nađu u »Mladosti«. Osobito ih ovom prilikom pozivamo, da nam jave, koji bi božićnji natječaj voljeli da raspišemo. Prijedloge valja da nam jave do 1. novembra 1923., da im uzmognemo udovoljiti želji, koja će biti najzgodnija.

DIMOVIĆEV SVETI IGNATIJE.

Donosimo u ovom broju prva dva prizora najnovijega djela našega odličnoga dramatika Gjure Dimovića »Sveti Ignatije«. U njemu je, kako pjesnik veli sam u predgovoru, prikazan tip zločinca, koji se obrati u svetitelja. Motiv narodne priče, isti je u biti, koji je i u legendi o svetom Hristoforu. Pjesnik je osjetio, da ima nešto zajedničko u silnoj potencovanoj snazi osjećaja, što je zajedničko velikim dusima i abnormalnim psihijskim tipovima, te je na tom osnovu produbao naivni ali oštro crtani lik narodne poezije. Misaono to djelo, koje jednim zamahom vodi radnju sve više, nije nažalost u natječaju za državnu nagradu postiglo zasluženo veliko priznanje. Mi donosimo ovaj put ta dva prizora poradi prekrasnoga krepkoga jezika, koji je jedinstven u svojoj izrazitosti. Kao u kamen klesane rečenice i izabrana karakteristična dikcija ponajljepši su primjer pravoga narodnoga dramskoga govora, što ga zna naša južnoslovjenska literatura, a teško da će imati mnogo takmaca u svojoj lijepoj literaturi kulturnoga svijeta. Mladost naša valja da za vremena upozna velike naše pisce.

IZ UMJETNIČKOG SVIJETA.

Donosimo nekoliko grafičkih radova slovenačkih grafičara V. Cotiča iz Maribora i F. Sterle-a iz Ljubljane. Slovenački umjetnici rade također na grafičkom polju, te gaje uz perocrtež i drvorez, koji je vrlo podesan za ilustraciju knjiga, koje dobivaju na taj način umjetničko obilježje.

Oba umjetnika su poznata kao dobri ilustratori, koji rade u slovenačkoj grafici na različnim tehnikama, kojima već danas obiluje jugosl. likovna umjetnost.

TVORNIČKO SKLADIŠTE
ENGLESKIH ŠTOFOVA
ZA GOSPODU I GOSPODJE.
TRGOVAČKA KUĆA
SVETOZAR BOGDANOV
ZAGREB
FRANKOPANSKA ULICA BR. 4.

Upravo izašlo!
„Moderna Knjižnica"
Svezak 74.-77.
Boleslav Prus
Faraon
Roman iz egipatske povijesti
Preveo iz poljskoga
prof. Stjepan Musulin
Šalje se samo pouzećem ili unapred poslani novac i za poštarinu.
Zagreb, Marovska ulica broj 30.

Popis knjiga za srednje škole

HOIC—MODESTIN: Zemljopis. Sa 2 geografska crteža i 80 slika. Udžbenik knjiga za niže razrede. — Cijena broš. Din 45.—, vez. Din 60.—.

POKORNI—HOST: Prirodopis životinjstva. Udžbenik knjiga za niže razrede. Sa 382 slike. — Cijena Din 40.—.

DR. FELIKS SUK: Katolička apologetika. za više razrede. — Cijena Din 20.—.

DR. FELIKS SUK: Katolička moralka. za više razrede. — Cijena Din 25.—.

PROF. DINKO ŠULENTIĆ: Trgovačko dopisivanje za upotrebu u trgovačkim akademijama i u praksi. — Cijena Din 70.—.

PROF. F. ŽEC: Trgovačka aritmetika. I. dio. Za školu i samouke. — Cijena Din 20.—.

DR. IVAN SCHERZER: Rječnik srpsko-hrvatsko-njemački i njemačko-srpsko-hrvatski. — Cijena Din 30.—.

DR. S. VARIČAK: Uvod u biokemiju. — Cijena broš. Din 60.—, vez. Din 70.—.

DR. J. VRBANIĆ: Mjenično pravo. — Cijena broš. Din 40.—, vez. Din 55.—.

PROF. J. CVIJIĆ: Balkansko poluostrvo i južno-slovenske zemlje. — Osnovi antropogeografije. Sa 49 karata i skica u tekstu i sa 7 karata i 58 fotografija priloženo. Stranica 400. — Cijena Din 70.—.

PROF. O. B. BRIXY: Zadaci iz algebre i geometrije. — Cijena Din 40.—. (Izlazi iz štampe u septembru).

PROF. IVAN TUGAN: Mineralogija i geologija za srednje škole. — Cijena Din 80.—. (Izlazi iz štampe u septembru).

PROF. ERNEST PASCHER: Njemačka vježbenica za III. i IV. razred. — Cijena Din 45.—. (Izlazi iz štampe u septembru).

DR. BRANKO TEALČIĆ: Njemačka čitanka za trgovačke akademije. — Cijena Din 45.— (Izlazi iz štampe u septembru).

DR. DRAGUTIN PROHASKA: Hrvatska čitanka za III. i IV. razred trgovačke akademije. — Cijena Din 75 (Izlazi iz štampe u septembru).

DR. BRANKO VODNIK: Pregled hrvatsko-srpske književnosti za više razrede. — Cijena Din 60.—. (Nalazi se u štampi).

Sve cijene razumijevaju se bez troška poštarine i pakovanja, koji računamo posebno. Narudžbe otpremamo pouzećem ili uz unaprijed poslan novac.

HRVATSKI ŠTAMPARSKI ZAVOD D. D.

Nakladno odjeljenje,
ZAGREB, Marovska ul. 30.

TELEFON 14-86

Šandor Schneller

rezbar

Zagreb, Strossmayerova ulica 6

preporuča sve vrsti štampilja iz gume i kovina, pečatnjake, kao i svu ostalu rezbariju.

TELEFON 14-86

EXPORTNO I IMPORTNO D. D.

u Zagrebu.

Draškovićeva ulica 55 (Vlastita palača).

TELEGRAM: Impex. TELEFON: 4-85, 5-68, 18-29.

PODRUŽNICE:

BAKAR — SUŠAK — SPLIT

IZVOZ
domaćih proizvoda.

UVOZ
kolonijalne robe i industrijskih predmeta.

Dobrovoljačka banka d. d.

Ilica 26 **u Zagrebu** Ilica 26

Filijale: Osijek, Ljubljana i Dugo selo.

Dionički kapital Dinara 10,000.000

Brzojavni naslov: Dobrobanka, Zagreb

Telefon 19-09.

*

Uloške na knjižice ukamaćuje sa 7%

Obavlja

sva bankovne poslove i brzojavne uloge najtočnije.

Tvornica pokostnih i uljenih boja

ROBERTA ALEXANDRA NASLJED.

WEINBERGER I DRUG

Trgovina boja, četkarske i materijalne robe

Telef. 6-72 **ZAGREB** Ilica 40

*

GLAVNO SKLADIŠTE PROIZVODA

„DRAGICE“

INDUSTRIJE KEMIČKIH PROIZVODA

ZAGREB, ILICA BR. 73

Moderne kompletne

mlinske namještaje

Patent G. LUTHER A. G. Braunschweig

kao i sva tehnička roba:

remenje, pojase, patentne pehare, Stinerit, brtvila

dobavlja odmah sa skladišta

VILIM STEINER

Akademički trg 4. - ZAGREB - Matičina ul. 4

Telefon br 24-09.

Najjeftiniji đački pribor

i

sve školske kniige

mogu se dobiti kod

Knjižara Z. i V. Vasića

Zagreb, Akademički trg br. 8.

TISAK HRVATSKOG ŠTAMPARSKOG ZAVODA D. D. U ZAGREBU.